

ΑΚΤΙΑ ΤΑ ΕΝ ΝΙΚΟΠΟΛΕΙ

Ἡ παροῦσα ἐργασία ἀνήκει εἰς σειρὰν ἄρθρων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους. Ταύτην κατέστησεν ἀναγκαίαν ἡ ἔλλειψις ἀρτίας μελέτης περὶ τῶν Ἀκτίων, ἃν καὶ διάφορα ἄρθρα ἐγράφησαν κατὰ καιροὺς ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους.¹

Διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῶν σχετικῶν πρὸς τὰ Ἄκτια ἀρχαίων μαρτυριῶν, ὡς καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν Ἀκτιονικῶν, δυνάμεθα νὰ ἐξετάσωμεν καλύτερον ἢ πρότερον τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀγῶνων τούτων.

Ἰδιαιτέραν προσπάθειαν κατεβάλομεν πρὸς καθορισμὸν τοῦ χρόνου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐνίκησαν οἱ Ἀκτιονῖκαι. Ἐν τούτοις λόγῳ τῶν δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας συνηγήσαμεν κατὰ τὴν χρονολόγησιν, δὲν κατετάξαμεν χρονολογικῶς τοὺς Ἀκτιονίκας, ὡς θὰ ἦτο βεβαίως προτιμότερον, ἀλλ' ἀλφαβητικῶς. Ὡς εἶναι φυσικόν, εἰς τοὺς ἀλφαβητικούς τούτους πίνακας δὲν περιλαμβάνονται οἱ Ἀκτιονῖκαι ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἐχάθησαν. Τούτους κατετάξαμεν χρονολογικῶς.

Ὅσακις μεταβάλλομεν τὴν χρονολογίαν τῆς ἐπιγραφῆς, ἀναφέρομεν τοῦτο εἰς τὰς ὑποσημειώσεις, ἄλλως ἢ διδομένη χρονολογία εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῶν παραπομπῶν.

Ὅταν, ἐλλείψει ἄλλης χρονολογικῆς ἐνδείξεως, ἀναγκαζώμεθα νὰ χρονολογήσωμεν ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὅσους μὲν φέρουν ὡς *nomen gentis* τὸ Αὐρήλιος, ἐχρονολογήσαμεν μετὰ τὸ ἔτος 212 μ.Χ., ὅτε ἐχορηγήθη εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία ὑπὸ τοῦ Καρακάλλα, ὅσους δὲ δὲν φέρουν τὸ ὄνομα τοῦτο, ἐτοποθετήσαμεν πρὸ τοῦ ἔτους τούτου. Ἐν τούτοις τοὺς φέροντας τὸ ὄνομα τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἐχρονολογήσαμεν ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου (161 - 180).

Τοὺς ἔχοντας τρία *nomina*, δηλ. τοὺς Ῥωμαίους πολίτας, κατετάξαμεν ὑπὸ τὸ *nomen gentis*.

Ὅσοι ἐκ τῶν Ἀκτιονικῶν ἦσαν καὶ περιοδονῖκαι σημειοῦνται δι' ἄστερίσκου.

Οἷκοθεν νοεῖται ὅτι μόνον τοὺς νικητὰς τῶν ἐν Νικοπόλει Ἀκτίων συνελέξαμεν, ὅχι δὲ καὶ τοὺς νικήσαντας εἰς τὰ Ἄκτια τῶν ἄλλων πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας ἐτελοῦντο τοιοῦτοι ἀγῶνες.²

1 E. SAGLIO εἰς λεξικὸν DAREMBERG - SAGLIO I, 1877, σ. 53-54 ἐν λ. *Actia*. E. OBERHUMMER, Akarnanien, Amphilochien, Leukas im Altertum, München 1887, σ. 226 - 227. V. GARDTHAUSEN, Augustus und seine Zeit, Leipzig 1891, I, 1891, σ. 393-394. II, 1891, σ. 206 - 207. E. REISCH, εἰς RE I, 1894, σ. 1213-1214 ἐν λ. *Aktia*. L. FRIEDLÄNDER, Darstellungen aus Sittengeschichte Roms II,¹⁰ 1922, σ. 147-148. J. GAUGÉ, Actiaca εἰς Mélanges d'Archéol. et d'Histoire

τῆς École Française de Rome 53, 1936, σ. 92-98. W. WILLIS, Athletic Contests in the Epic εἰς T. A. Ph. A. 72, 1941, σ. 404 καὶ 407. BRENDA TIDMAN, On the Foundation of the Actian Games εἰς Classical Quarterly 44, 1950, σ. 123-125. L. MORETTI, Iscrizione Agonistiche Greche, Roma 1953, σ. 150, 159, 205-206. M. BONARIA, εἰς RE Suppl. X, 1965, σ. 2 ἐν λ. *Actionicae*.

2 Τοῦτο ἐν τούτοις δὲν ἦτο πάντοτε εὐκόλον, ἰδίᾳ

Α΄. ΤΑ ΠΑΛΑΙΑ ΑΚΤΙΑ

Ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ¹ ἐτελεῖτο ὑπὸ τῆς πόλεως Ἀνακτορίου στεφανίτης ἀγών, τὰ Ἄκτια, παρὰ τὸ ἀκρωτήριο Ἄκτιον τῆς Ἀκαρνανίας πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 216 (;) π.Χ. τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος ἀνέλαβε τὸ Κοινὸν τῶν Ἀκαρνανῶν κατόπιν συμφωνίας μετὰ τοῦ Ἀνακτορίου, διὰ τῆς ὁποίας παρεχωρεῖτο εἰς τὸ Κοινὸν ἡ ἐπιμέλεια τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος, ὡς πληροφοροῦμεθα ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Ὀλυμπίας. ²

Ἄν τὸ σχετικὸν πρὸς τὸ Ἄκτιον λῆμμα τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ³ ἀναφέρεται εἰς τὰ Ἄκτια τῆς πρὸ τοῦ Αὐγούστου ἐποχῆς, τότε ταῦτα περιελάμβανον ἀγῶνας γυμνικούς, ἵππικούς καὶ ναυτικούς.

Ἐπειδὴ ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Ὀλυμπίας ρητῶς ἀναφέρει ὅτι τὰ Ἄκτια διεξήγοντο κατ' ἔτος, ἡ πληροφορία τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, ὅτι ταῦτα ἐτελοῦντο κατὰ διετίαν τὴν ὁποίαν δέχονται οἱ νεώτεροι ἱστορικοί, ⁴ πρέπει, νομίζομεν, νὰ θεωρηθῆ ἀνακριβής.

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν παράδοξον συνήθειαν τῶν ἀγῶνων: κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἑορτῆς, πρὶν ἀκόμη γίνουσι αἱ ἐπίσημοι θυσίαι εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ἐθύετο βοῦς εἰς τὰ μῦϊας, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐκ θαύματος παρευθὺς ἐξηφανίζοντο ⁵.

Τοὺς τοπικούς τούτους ἀγῶνας τῶν Ἀκαρνανῶν ἀναδιωργάνωσεν ὁ Αὐγούστος καὶ κατέστησε λαμπροτέρους καὶ πλουσιωτέρους, ἐπιδιώκων ὅπως διαιωνίσῃ δι' αὐτῶν τὴν κοσμοϊστορικὴν νίκην τοῦ Ἀκτίου (31 π.Χ.) καὶ συγχρόνως τιμῆσῃ τὸν Ἄκτιον Ἀπόλλωνα διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν εἰς αὐτὸν βοήθειαν ⁶.

Ὅσάκις δὲν ἀνεφέρετο τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ὅπου διεξήγοντο τὰ Ἄκτια. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας μόνον ἐάν ἀνεφέροντο τὰ Ἄκτια μετὰ τῶν μεγάλων Πανελληνίων ἀγῶνων, ἀπεδώσαμεν ταῦτα εἰς τὴν Ἀκτίαν Νικόπολιν. Τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων τούτων ἀναφέρονται κατωτέρω.

1 Πότε ἀκριβῶς ἰδρύθησαν τὰ Ἄκτια, δὲν γνωρίζομεν. Ἐφ' ὅσον ὁμως ἦσαν γνωστά εἰς τὸν Ὑπερείδην (πρβ. ΑΡΠΟΚΡΑΤΙΩΝΑ καὶ ΣΟΥΓΙΔΑΝ, ἐν λ. Ἄκτια), ἔπεται ὅτι ἐτελοῦντο τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Τὸ ἱερόν τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος ἦτο ἤδη γνωστὸν εἰς τὸν ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΝ (I 29 3). Μνεῖαν τῶν Ἀκτίων εὐρίσκομεν καὶ εἰς μολύβδινον ἔλασμα ἐκ Δωδώνης τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., πρβ. Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΝ, ΠΑΕ 1952, σ. 303 ἀρ. 11.

2 IG IX, 1², 2, 583. Τὸ Ἄκτιον ἦτο λιμὴν τοῦ Ἀνακτορίου, πρβ. L. ROBERT, Hellenica 11-12, 1960, σ. 265-266.

3 Ἐν λ. Ἄκτιον: Ἀπόλλωνος γυμνικός ἀγὼν καὶ ἵππικός καὶ πλοίων ἄμιλλα διὰ τριετηρίδος ἦν. Ἐπειδὴ ἐδῶ ἀναφέρεται ὅτι τὰ Ἄκτια διεξήγοντο κατὰ διετίαν (διὰ τριετηρίδος), τὸ χωρίον γενικῶς ἀποδίδεται εἰς τοὺς

πρὸ τοῦ Αὐγούστου ἀγῶνας, πρβ. W. WILLIS, ἔ. ἀ. σ. 405. Ἐν τούτοις εἶναι δυνατὸν νὰ συγγέωνται ἐνταῦθα τὰ Ἄκτια τῆς προαυγουστείου ἐποχῆς πρὸς τὰ Ἄκτια τῶν μετὰ τὸν Αὐγούστον χρόνων, πρβ. J. GAGÉ, ἔ. ἀ. σ. 93, σημ. 1.

4 Καθ' ὅσον γνωρίζομεν, μόνον ὁ J. GAGÉ (ἔ. ἀ. σ. 93 μετὰ τῆς σημ. 1) ἐγείρει τὸ ἐρώτημα, ἂν τὰ Ἄκτια διεξήγοντο κατ' ἔτος ἢ κατὰ διετίαν. Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Ὀλυμπίας (στ. 46), τὴν ὁποίαν βεβαίως δὲν ἐγνώριζεν ὁ J. GAGÉ, διότι δὲν εἶχεν ἀκόμη εὑρεθῆ, λύει ἀσφαλῶς τὸ πρόβλημα.

5 Ἡ ρακλειδίδης ὁ Ποντικός παρὰ ΚΛΗΜΕΝΤΙ (Προτρεπτικός 2. 34, εἰς FHG τόμ. Β', σ. 197 b), πρβ. ΑΙΔΙΑΝΟΥ Περὶ ζῴων ιδιότητος XI 8, ὁ ὁποῖος ὁμως τοποθετεῖ τὸν ναὸν τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος εἰς τὴν Λευκάδα!

6 ΣΤΡΑΒΩΝ VII 7. 6, σ. 325. Suetonius Augustus XVIII 2. ΔΙΩΝ ΚΑΣΣΙΟΣ LI 1. 2. Τὰ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἀναδιοργανωθέντα Ἄκτια ἐφεξῆς θὰ ὀνομάζωμεν Νέα Ἄκτια πρὸς διάκρισιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν Παλαιῶν τῆς προαυγουστείου ἐποχῆς.

Β'. ΤΑ ΝΕΑ ΑΚΤΙΑ

1. Χρόνος ἀναδιοργάνωσης τῶν Ἀκτίων

Πότε ἀκριβῶς ἐτελέσθησαν διὰ πρώτην φορὰν τὰ Νέα Ἄκτια, δὲν γνωρίζομεν. Ὁ Στραβῶν, ὁ Σουητώνιος καὶ ὁ Δίων Κάσσιος οὐδὲν σχετικὸν ἀναφέρουν, αἱ δὲ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου πληροφορίαι προέρχονται ἐκ μεταγενεστέρων χρονογράφων, οἱ ὅποιοι μάλιστα δὲν συμφωνοῦν ὡς πρὸς τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὅποιον ἤρχισαν τελούμενα τὰ Νέα Ἄκτια. Οὕτως ὁ Κασσιόδωρος ¹ τοποθετεῖ τὸ γεγονός εἰς τοὺς ὑπάτους τοῦ ἔτους 30 π.Χ., ὁ Ἅγιος Ἱερώνυμος ² εἰς τὸ ἔτος 29 π.Χ. καὶ ὁ Εὐσέβιος ³ εἰς τὸ ἔτος 28 π.Χ. Κατὰ τοὺς χρονογράφους τούτους ἢ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἀναδιοργάνωσις τῶν Ἀκτίων συνέπεσε μετὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Νικοπόλεως, εἶνε ὅμως δυνατὸν τὰ δύο γεγονότα νὰ συνέβησαν εἰς χρόνον διάφορον. Διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν Νέων Ἀκτίων ὑπῆρχον ἤδη εἰς τὸ Ἄκτιον οἱ κατάλληλοι γῶροι, ὅπου ἐτελοῦντο καὶ πρότερον οἱ ἀγῶνες, ἐνῶ διὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς Νικοπόλεως θὰ ἀπητήθη βεβαίως ἀρκετὸς χρόνος, μέχρις ὅτου ἀνεγερθοῦν τὰ νέα κτίρια καὶ καταστῆ δυνατὴ ἢ μεταφορὰ τοῦ πληθυσμοῦ ἐκ τῶν περιοικίδων πόλεων εἰς τὴν Νικόπολιν ⁴. Καὶ αὕτη δὲ ἡ ἀνάθεσις τῆς ἐπιμελείας τῶν ἀγῶνων εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ⁵ ὑποδεικνύει, νομίζομεν, ὅτι, ὅταν ἀνέλαβον οὗτοι τὴν ἐπιμέλειαν τῶν Ἀκτίων, δὲν εἶχεν ἀκόμη ὀλοκληρωθῆ ἢ ἀνέγερσις τῆς Νικοπόλεως, καθ' ὅσον ἄλλως θὰ ἦτο ἀκατανόητον νὰ προικίσῃ ὁ Αὐγουστος διὰ τοσοῦτων προνομίων τὴν Νικόπολιν, νὰ μὴ ἀναθέσῃ δὲ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἰδίων ἀγῶνων.

Ἐκ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν ⁶ οἱ πλείστοι δέχονται ὅτι τὰ Νέα Ἄκτια ἐτελέσθησαν διὰ πρώτην φορὰν κατὰ τὸ ἔτος 28 π.Χ., ἐσχάτως ὅμως ἡ BRENDA TIDMAN ⁷ εἰς ἄρθρον τῆς «περὶ τῆς συστάσεως τῶν Ἀκτίων» ὑποστηρίζει ὅτι τοῦτο συνέβη κατὰ τὸ ἔτος 27 π.Χ.

¹ Ἦτοι τοῦ ἔτους 724 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, πρβ. TH. MOMMSEN, Die Chronik des Cassiodorus εἰς Abhandl. der königl. Sächs. Gesell. der Wissensch. 8, 1861, σ. 626 (πβλ. A. DEGRASSI, I fasti consolari dell' Impero Romano, Roma 1952, σ. 3, διὰ τὴν ἀντιστοιχίαν τῆς χριστιαν. χρονολογίας πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν).

² R. HELM, Die Chronik des Hieronymus, Berlin 1956, σ. 163 (245F), εἰς τὴν σειρὰν τῶν Griech. Christl. Schriftsteller der ersten III Jahrh., Eusebius Werke, τόμ. Ζ'. Εἰς ἔκδ. Schoene, σ. 141, ab Abr. 1992 n.

³ J. KARST, Die Chronik aus dem Armenischen Übersetzt, Leipzig 1911, σ. 210 (ab Abr. 1989), εἰς τὴν σειρὰν τῶν Griech. Christl. Schriftsteller, Eusebius Werke, τόμ. Ε' (=σ. 140, εἰς ἔκδ. Schoene). Ὁ Εὐσέβιος βεβαίως δίδει τὸ πρῶτον ἔτος τῆς 188ης Ὀλυμπιάδος (28 π.Χ.), ἐπειδὴ ὅμως ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἔλαβεν ὁ Αὐγουστος τὸν τίτλον τοῦ Σεβαστοῦ, ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται μάλ-

λον περὶ τοῦ ἔτους 27 π.Χ. Ὁ Εὐσέβιος βεβαίως ἀναφέρει μόνον τὴν ἰδρυσιν τῆς Νικοπόλεως, ἀλλ' ὅλοι οἱ μεταγενέστεροι χρονογράφοι, οἱ ὅποιοι πηγάζουν ἐξ αὐτοῦ, ἀναφέρουν ὅτι συνέπεσαν τὰ δύο ταῦτα γεγονότα, πρβ. καὶ ΣΥΓΚΕΛΛΟΝ 583, 17 (εἰς Schoene, σ. 140).

⁴ Περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Νικοπόλεως, ἢ ὅποια ἰδρύθη διὰ συνοικισμοῦ τῶν πέριξ πόλεων, ἰδὲ ΣΤΡΑΒΩΝΑ VII 7. 6, σ. 325. X 2. 2, σ. 450. ΠΑΥΣΑΝΙΑΝ V 23. 3. VII 18. 8-9. X 38, 4. ΔΙΩΝΑ ΚΑΣΣΙΟΝ LI 1. 2-3. ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΝ ΤΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΑ εἰς ΠΑΛΑΤ. ΑΝΘΟΛ. IX 553.

⁵ ΣΤΡΑΒΩΝ VII 7. 6, σ. 325: τὴν δ' ἐπιμέλειαν ἔχουσιν αὐτοῦ Λακεδαιμόνιοι.

⁶ Πρβ. E. OBERHUMMER, ἔ. ἀ. σ. 227. V. GARDTHAUSEN, ἔ. ἀ. σ. 393. E. REISCH, ἔ. ἀ. σ. 1213. J. GAGÉ, ἔ. ἀ. σ. 94. ΚΟΛΒΕ εἰς IG V 1, σ. XVI, σ. 5-13. Ὁ E. SAGLIO, ἔ. ἀ. σ. 54, δέχεται τὸ 29 π.Χ.

⁷ Ἐ. ἀ. σ. 125, πρβ. MORETTI, Iscriz. Agon., σ. 205-206, ὁ ὁποῖος ὁμοίως δέχεται τὸ 27 π.Χ.

Τὸ πρόβλημα θὰ ἐλύετο βεβαίως, ἂν ἡ συμπλήρωσις [i]mperat[or se]ptim[um] τῆς μεγάλης ἀφιερωματικῆς ἐπιγραφῆς¹ τῆς εὐρεθείσης εἰς τὸ Μιχαλίτσι ἦτο ἀσφαλῆς, καθ' ὅσον θὰ ὠδήγει ἡμᾶς εἰς τὸ ἔτος 29 π.Χ., ὅποτε ὁ Αὐγουστος ὠνομάσθη τὸ ἑβδομον στρατηγὸς αὐτοκράτωρ (imperator). Εἶναι ὅμως ἀμφίβολον, ἂν τὸ [se]ptim[um] ἀναφέρεται εἰς τὴν στρατηγίαν (29 π.Χ.) ἢ τὴν ὑπατείαν (27 π.Χ.) τοῦ Αὐγούστου², ἐπὶ πλέον δὲ εἶναι δυνατὸν ἢ ἐν λόγῳ ἐπιγραφῆ οὐδόλως νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν Ἀκτίων, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν καθιέρωσιν τοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀπόλλωνος ἱεροῦ³.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ παροῦσα κατάστασις τῶν πηγῶν δὲν ἐπιτρέπει νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὸ ἔτος ἰδρύσεως τῶν Νέων Ἀκτίων, τὰ ὁποῖα πάντως ἀναδιοργανώθησαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 30 καὶ 27 π.Χ.

Ὡς ἡμέρα διεξαγωγῆς τῶν Νέων Ἀκτίων λαμβάνεται ὁμοφώνως ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ἡ 2α Σεπτεμβρίου⁴, ἐπέτειος ἡμέρα τῆς ναυμαχίας τοῦ Ἀκτίου. Τοῦτο εἶναι βεβαίως πολὺ πιθανόν, ἐνισχύεται δ' ἐπὶ πλέον ὑπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ Στατίου⁵, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι μετὰ τὴν λῆξιν τῶν Σεβαστῶν τῆς Νεαπόλεως οἱ μὲν ἀθληταὶ ἀνεχώρησαν διὰ τοὺς Ἀκτιακοὺς ἀγῶνας, ὁ δὲ ποιητὴς μετέβη εἰς τὸ Surrentum (νῦν Σορρέντον). Ἐπειδὴ δὲ τὰ Σεβαστὰ τῆς Νεαπόλεως ἐτελοῦντο κατὰ τὸν Αὐγουστον⁶, ἀπητοῦντο δὲ μερικαὶ ἡμέραι μέχρις οὗ μεταβοῦν οἱ ἀθληταὶ εἰς τὴν Νικόπολιν, ἔπεται ὅτι τὰ Ἀκτια θὰ διεξήγοντο περὶ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου.

Ἀξιοσημεῖωτον ἐπίσης εἶναι τὸ γεγονός ὅτι εἰς πλείστας ἀγωνιστικὰς ἐπιγραφὰς⁷ ἀναφέρονται οἱ ἀγῶνες κατὰ τὴν ἐξῆς σειράν: Καπιτώλεια, Σεβαστὰ, Ἀκτια. Ἡ ἀπαρίθμησις αὕτη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν εἶναι τυχαία. Οἱ ἀθληταὶ ἠγωνίζοντο πρῶτον εἰς τὰ Καπιτώλεια τῆς Ρώμης (Ἰούλιος;), ἀκολούθως μετέβαινον εἰς τὴν Νεάπολιν διὰ τὰ Σεβαστὰ (Αὐγουστος) καὶ τέλος μέσῳ Βρινδησίου ἔπλεον εἰς τὴν Νικόπολιν, ἵνα συμμετάσχουν τῶν Ἀκτίων (Σεπτέμβριος).

1 Πρβ. J. GAGÉ, ἔ. ἀ. σ. 95 καὶ 100, A. MERLIN - J. GAGÉ, *Année Epigraphique* εἰς *Revue Archéol.* 1937 B', σ. 368, ἀρ. 114.

2 Πρβ. DRESSAU, ἀρ. 79-81, ὅπου ἀναφέρονται παρὰλήλως αἱ στρατηγίαι καὶ αἱ ὑπατεῖαι τοῦ Αὐγούστου.

3 ΣΤΡΑΒΩΝ VII 7. 6. σ. 325: *ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ τοῦ ἄλλου ἱεροῦ λόφῳ τοῦ Ἀπόλλωνος*. ΔΙΩΝ ΚΑΣΣΙΟΣ LI 1. 2: *ἔδος τι ἐν αὐτῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπαίθριον ἰδρυσάμενος*. Ἀντιθέτως ὁ ΣΟΥΗΤΩΝΙΟΣ (Augustus XVIII 2, πρβ. XCVI 2) λέγει ὅτι τὸν τόπον, ὅπου ἐστρατοπέδευσεν, ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὸν Ἄρη. Τὸ ἱερὸν ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ (ΠΑΕ 1913, σ. 86-90), ὁ ὁποῖος δέχεται τὴν πληροφορίαν τοῦ Σουητωνίου ὡς ἀκριβεστέραν, ἐνῶ ὁ Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ (ΑΔ 9, 1924/25, Παράρτημα 1922/25, σ. 2-3) καὶ ὁ Ι. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ (ΠΑΕ 1940, σ. 28-30), οἱ ὁποῖοι συνέχισαν τὰς ἀνασκαφὰς, ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ ἱερὸν ἦτο τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐφ' ὅσον ὁ ΣΤΡΑΒΩΝ, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη τὴν Νικόπολιν, λέγει ὅτι ὁ λόφος ἦτο ἀφιερωμένος εἰς τὸν Ἀπόλλωνα.

4 Ἐννοεῖται ὅτι τὴν 2αν Σεπτεμβρίου ἐγίνετο ἡ ἑναρ-

ξις τῶν ἀγῶνων, οἱ ὁποῖοι θὰ διήρουν βεβαίως ἐπὶ ἀρκετὰς ἡμέρας. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ W. TARN (JRS 21, 1931, σ. 180), καθ' ἣν καὶ τὰ Παλαιὰ Ἀκτια ἐτελοῦντο κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν, εἶναι, νομίζομεν, ἀπίθανος.

5 *Silvae* II 2. 6-8:

*huc me post patrii laetum quinquenia lustris,
cum stadio iam pigra quies canisque sederet
pulvis, ad Ambracias conversa gymnade frondes.*

Ὁ ΣΤΑΤΙΟΣ, ἂν καὶ ποιητὴς, εἶναι ἐν τούτοις πηγὴ λίαν ἀξιόπιστος, προκειμένου τοῦλάχιστον περὶ τῶν Σεβαστῶν τῆς Νεαπόλεως, ἐπειδὴ καὶ ἐγεννήθη εἰς τὴν Νεάπολιν καὶ ὁ ἴδιος εἶχεν ἄλλοτε νικήσει εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους, ὥστε αἱ ἐπιφυλάξεις τοῦ J. GAGÉ, ἔ. ἀ. σ. 96, σημ. 1 ὡς πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ Στατίου εἶναι, νομίζομεν, ἀδικαιολόγητοι.

6 L. FRIEDLÄNDER, ἔ. ἀ. II¹⁰, 1922, σ. 230 (Αὐγουστος). J. BELOCH, *Campanien*², Roma 1964, σ. 58 (Ἰούλιος ἢ Αὐγουστος).

7 Πρβ. τοὺς ἀριθμοὺς 1, 2, 9 καὶ 12 τῶν Ἀκτιο-
νικῶν.

2. Ποῦ ἐτελοῦντο τὰ Ἄκτια;

Ἐπειδὴ οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀναφέρει ρητῶς τὴν ἀλλαγὴν τοῦ τόπου διεξαγωγῆς τῶν ἀγώνων, εἰκάζει ὁ ΚΥΗΝ¹ ὅτι καὶ τὰ Νέα Ἄκτια θὰ ἐτελοῦντο ἐκεῖ ὅπου καὶ τὰ παλαιά, δηλαδὴ εἰς τὸ Ἄκτιον.

Κατὰ τὰ πρῶτα βεβαίως ἔτη, ὁπότε δὲν εἶχεν ἀκόμη συμπληρωθῆ ἡ ἀνέγερσις τῆς Νικοπόλεως, εἶναι πράγματι δυνατόν νὰ ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες εἰς τὸ Ἄκτιον, τί συνέβη ὁμως μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς Νικοπόλεως καὶ τὴν ἀνέγερσιν εἰς αὐτὴν γυμνασίου, σταδίου καὶ ῥδειού; Ἐπ' αὐτοῦ, νομίζομεν, ὁ Στράβων² εἶναι σαφής: οἱ πεντετηρικοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο εἰς τὸ ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς Νικοπόλεως εὐρισκόμενον τέμενος, ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ἄλσους, ὅπου εἶχον κατασκευασθῆ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ γυμνάσιον καὶ τὸ στάδιον. Ἐπὶ πλέον δὲ ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν πεντετηρικῶν ἀγώνων ὡς Ἀκτίων ἐν Νικοπόλει, ὁ ὁποῖος συχνὰ ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἀγωνιστικὰς ἐπιγραφάς³, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἐπιτρέπει περὶ τοῦ ζητήματος.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ J. GAGE⁴ ὅτι ἀγωνίσματά τινα, ὡς ἡ πλοίων ἄμιλλα, ἐξηκολούθησαν νὰ τελῶνται εἰς τὸ Ἄκτιον καὶ μετὰ τὴν μεταφορὰν τῶν ἀγώνων εἰς τὴν Νικόπολιν, εἶναι, νομίζομεν, πολὺ πιθανή. Ἐὰν πράγματι διεξήγοντο οἱ ναυτικοὶ ἀγῶνες εἰς τὸ Ἄκτιον, θὰ ὑπενθύμιζον εἰς τοὺς θεατὰς τὴν μεγάλην ναυμαχίαν τοῦ Αὐγούστου, ὡς καὶ ὅτι εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον χώρον ἐτελοῦντο παλαιότερον οἱ ἀγῶνες⁵.

3. Ἡλικίαι καὶ ἀγωνίσματα.

Ὁ Δίων Κάσιος⁶ ἀναφέρει ὅτι τὰ Ἄκτια ἦσαν ἀγῶν γυμνικὸς καὶ μουσικῆς ἱπποδρομίας τε πεντετηρικὸς ἱερός, ἐκ τοῦ ὁποίου πληροφορούμεθα ὅτι εἰς τὰ Νέα Ἄκτια προσετέθησαν οἱ μουσικοὶ ἀγῶνες, οἱ ὁποῖοι δὲν ὑπῆρχον εἰς τὰ Παλαιά. Τὰ Νέα Ἄκτια ἦσαν ἀγῶν πεντετηρικὸς, δηλαδὴ ἐτελοῦντο κατὰ τετραετίαν, ἐνῶ τὰ Παλαιά διεξήγοντο κατ' ἔτος. Ὅπως τὰ Παλαιά, οὕτω καὶ τὰ Νέα Ἄκτια ἦσαν ἀγῶν... ἱερός τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος⁷. Τοῦτο προφανῶς σημαίνει ὅτι τὰ Ἄκτια ἦσαν στεφανίτης ἀγῶν

¹ Über die Entstehung der Städte der Alten, Leipzig 1878, σ. 417.

² VII 7. 6, σ. 325: Ἡ μὲν οὖν Νικόπολις ἐνανδρεῖ... χώραν τε ἔχουσα πολλήν... τό τε κατασκευασθὲν τέμενος ἐν τῷ προαστείῳ τὸ μὲν εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν πεντετηρικὸν ἐν ἄλλοις ἔχοντι γυμνάσιον τε καὶ στάδιον... Τὸ στάδιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ ΣΤΡΑΒΩΝ, διακρίνεται καὶ σήμερον βορείως τῆς πόλεως παρὰ τὸ μέγα θέατρον τῆς Νικοπόλεως, πρβ. Κ. ΡΩΜΑΙΟΝ, ΑΔ 1924-1925, Παράρτημα 1922-1925, σ. 3. Ἐσφαλμένως ὁ ΚΥΗΝ, ἔ.ἀ. σ. 414, νομίζει ὅτι διὰ τῆς λέξεως προάστειον νοεῖ ὁ ΣΤΡΑΒΩΝ τὸ Ἄκτιον, καθ' ὅσον καὶ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου καὶ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν καθίσταται φανερόν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν Νικόπολιν.

³ Πρβ. τοὺς ἀρ. 9, 16 καὶ 50 τῶν Ἀκτιονικῶν.

⁴ Ἐ.ἀ. σ. 93.

⁵ Ἐὰν ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν Ἀκτίων ὡς Μεγάλων

Καισαρείων (ἢ Αὐγουστειῶν, πρβ. RIEMANN, BCH 1, 1887, σ. 294, ἀρ. 89 καὶ εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ἀκτιονικῶν τοὺς ἀρ. 42 καὶ 43) ὑποδηλοῖ τὴν ὑπαρξιν καὶ Ἀκτίων τῶν Μικρῶν, τότε ταῦτα προφανῶς θὰ εἶναι οἱ παλαιοὶ τοπικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἀκαρνάνων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἄκτιον. Περὶ αὐτῶν ὁμως οὐδεμίαν μαρτυρίαν ἔχομεν.

⁶ LI 1. 2.

⁷ ΣΤΡΑΒΩΝ VII 7. 6, σ. 325, πβλ. ΔΙΩΝΑ ΚΑΣΙΟΝ LI 1. 2: ἀγῶνα... πεντετηρικὸν ἱερόν, ΣΤΕΦΑΝΟΝ ΤΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ ἐν λ. Ἄκτιον: ... Ἀπόλλωνος... ἀγῶν... Suetonius Augustus XVIII 2: ludosque illic quinquennales constituit. Ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι ὑπελόγιζον κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τὸν πρῶτον καὶ τὸν τελευταῖον ἀριθμὸν (chronologie inclusive), διὰ τοῦτο ἀγῶν πεντετηρικὸς σημαίνει τὸν κατὰ τετραετίαν τελούμενον, πρβ. GAGÉ, ἔ.ἀ. σ. 94, σημ. 1.

καὶ ὄχι θεματίτης (ἢ χρηματίτης), δηλαδή εἰς τοὺς νικητὰς προσεφέρετο στέφανος ὡς ἔπαθλον καὶ ὄχι χρηματικὸν ποσόν (θέμα) ¹.

Δὲν μᾶς παρεδόθη δυστυχῶς τὸ δένδρον ἢ τὸ φυτόν, ἐκ τοῦ ὁποίου κατεσκευάζετο ὁ ἀκτιακὸς στέφανος, γνωρίζομεν ὅμως ὅτι εἰς μερικὰς τοῦλάχιστον περιπτώσεις οἱ νικηταὶ τῶν Ἀκτιῶν, οἱ Ἀκτιονῖκαι ², ὡς ἐκαλοῦντο, ἐστέφοντο δι' ἀργυροῦ στεφάνου ³.

Κατὰ τὸν Στράβωνα ⁴ ὁ ἀγὼν τῶν Ἀκτιῶν ἀνεγνωρίσθη ἰσολύμπιος, δι' ὃ καὶ οἱ νικηταὶ τῶν Ἀκτιῶν ἐτύγγανον τῶν αὐτῶν τιμῶν, τὰς ὁποίας ἐλάμβανον καὶ οἱ νικηταὶ τῶν Ὀλυμπίων. Πράγματι δὲ ὁ Δίων Κάσσιος ⁵ ἀναφέρει ὅτι οἱ νικηταὶ τῶν Ἀκτιῶν ἐτύγγανον σιτήσεως ἐν πρυτανείῳ διὰ βίου, ὡς ἀκριβῶς καὶ οἱ νικηταὶ τῶν Ὀλυμπίων.

Ἐφ' ὅσον τὰ Ἀκτια ἦσαν ἀγῶνες καθαρῶς Ἑλληνικοῦ τύπου, ἔπεται ὅτι δὲν ἐδίδοντο κατ' αὐτοὺς παραστάσεις μονομάχων, ὡς ἐσφαλμένως ἐνόμισεν ὁ ΗΑΗΝ ⁶.

Εἰς τοὺς ἀκτιακοὺς ἀγῶνας ἐλάμβανον μέρος ἄνδρες, ἀγένειοι καὶ παῖδες ⁷, ὡς πρὸς τοῦτο δὲ διέφερον τὰ Ἀκτια τῶν Ὀλυμπίων, τῶν ὁποίων μετεῖχον μόνον ἄνδρες καὶ παῖδες ⁸. Ἐπομένως τὰ Ἀκτια ἦσαν ἀγῶν ἰσολύμπιος μόνον ταῖς τιμαῖς, ὄχι ὅμως καὶ ταῖς ἡλικίαις ⁹. Ἄν καὶ οὐδεμίαν πληροφορίαν ἔχομεν περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἀντιστοιχίας τῶν ἡλικιῶν, θὰ προσπαθήσωμεν ἐν τούτοις νὰ ὀρίσωμεν τὴν ἡλικίαν τῶν ἀθλητῶν, οἱ ὅποιοι συνηγωνίζοντο εἰς τὰ Ἀκτια.

Τῶν ἀνδρῶν ἡ ἡλικία φαίνεται ὅτι ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ 21^{ου} ἔτους. Τοῦτο συνάγομεν ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ἡλικία αὕτη καθορίζεται διὰ τὰ Σεβαστὰ τῆς Νεαπόλεως, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὁμοίως ἀγῶν ἰσολύμπιος καὶ πεντετηρικός ¹⁰.

Τῶν ἀγενείων ἡ ἡλικία ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ αὐτὴ εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶ-

1 Περὶ τῆς διακρίσεως τῶν ἀγῶνων εἰς στεφανίτας καὶ θεματίτας, ἰδὲ Ρ. ΜΕΙΕΡ εἰς RE I, 1894, σ. 847-849 ἐν λ. *Agones*. J. TOUTAIN εἰς DAREMBERG - SAGLIO III 2, 1904, σ. 1366 ἐν λ. *ludi*.

2 Ἡ λέξις Ἀκτιονῖκαις ἀπαντᾷ συχνάκις εἰς τὰς ἐπιγραφάς, πρβ. τοὺς ἀρ. 7, 10, 17, 28, 34, 35. τοῦ καταλόγου τῶν Ἀκτιονικῶν.

3 Πρβ. τὸν ἀρ. 24 τῶν Ἀκτιονικῶν. Ὡς γνωστὸν (πβλ. Ρ. ΜΕΙΕΡ, ἔ. ἀ. σ. 848) εἰς τὰ Ὀλύμπια οἱ νικηταὶ ἐλάμβανον κότινον στέφανον, εἰς τὰ Πύθια δάφνινον, εἰς τὰ Νέμεα σελίνινον, εἰς δὲ τὰ Ἴσθμια ἀρχικῶς μὲν σελίνινον, ἀργότερον δὲ (4 π.Χ. αἰ. (;)) πεύκινον.

4 VII 7, 6, σ. 325: ἀποδέδεικται δ' ὁ ἀγὼν Ὀλύμπιος, τὰ Ἀκτια . . .

5 LI 1.2: ἀγῶνά τε . . . ἱερὸν (οὕτω γὰς τοὺς τὴν οἴησιν ἔχοντας ὀνομάζουσι) . . . Ἀκτια αὐτὸν προσαγορεύσας. Ὁ Α. ΡΙΓΑΝΙΟΛ (Recherches sur les jeux romaines, Paris 1923, σ. 124) παρανοῶν τὸ χωρίον τοῦτο ἐξάγει ἐσφαλμένα συμπεράσματα, πρβ. L. ROBERT, Les gladiateurs dans l'Orient grec, Paris 1940, σ. 268 σημ. 1.

6 Rom und Romanismus im griech.-röm. Osten., Leipzig 1906, σ. 103. Ὁ συγγραφεὺς ἐσφαλμένως παραπέμπει (σημ. 6) εἰς ΔΙΩΝΑ ΚΑΣΣΙΟΝ LI 1 καὶ 18, ὅπου ὅμως οὐδὲν περὶ ἀγῶνων μονομαχίας ἀναφέρεται,

πρβ. L. ROBERT, ἔ. ἀ. σ. 268, σημ. 1.

7 Ἰδὲ τοὺς ἀρ. 2, 16, 18, 29, 48 (παῖδες). 29, 40, 43, 44 (ἀγένειοι) εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ἀκτιονικῶν. Μόνον δὲ εἰς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας ἀναφέρονται παῖδες καὶ ἀγένειοι ὡς Ἀκτιονῖκαι.

8 Πρβ. FR. ΜΙΕ, Quaestiones Agonisticae imprimis ad Olympia pertinentes, Rostochii 1866, σ. 49.

9 Πρβ. TH. ΚΛΕΕ, Zur Geschichte der gymnischen Agone an griech. Festen, Berlin 1918, σ. 49-50, ὅπου ἀναφέρονται περιπτώσεις ἰσολυμπίων καὶ ἰσοπυθίων ἀγῶνων ταῖς τιμαῖς, ὄχι ὅμως καὶ ταῖς ἡλικίαις. Ἐσφαλμένως, ἄρα, ἡ BRENDA TIDMAN, ἔ. ἀ. σ. 123, ἐκλαμβάνει τὰ Ἀκτια ὡς ἀγῶνα ἰσολύμπιον ταῖς τε τιμαῖς καὶ ταῖς ἡλικίαις.

10 W. DITTENBERGER - K. PURGOLD, Olympia V, 1899, ἀρ. 56, σ. 12-13 ἀπὸ μὲν ἐπτακαίδεκα μέχρι τῆς εἴκοσι ἐτῶν ἡλικίας παίδων [ἀθλήσεως], μετὰ δὲ ταύτην ἀν[δ]ρῶν. Ἀντιθέτως πρὸς τὰ Ἀκτια τὰ Σεβαστὰ (Augustalia) τῆς Νεαπόλεως ἦσαν ἰσολύμπια ταῖς τε τιμαῖς καὶ ἡλικίαις, πρβ. R. GEER, The Greek Games at Naples, εἰς T.A. Ph. A. 66, 1935, σ. 209. Κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους ἐν τούτοις ἡ ἀνδρική ἡλικία ἤρχιζεν εἰς τὰ Ὀλύμπια ἤδη ἀπὸ τοῦ 18ου ἔτους, πρβ. ΚΛΕΕ, ἔ. ἀ. σ. 46.

νας, ὡς συνεπέρανεν ὁ L. ROBERT¹ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν ὑπῆρχον διάφοροι κατηγορίαι αὐτῶν, ὡς συνέβαιναν εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν παίδων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἡλικία τῶν ἀγενείων εἰς τὰ Ἄσκληπεία τῆς Κῶ ἦτο 17-20², ἔπεται ὅτι ἡ αὐτὴ θὰ ἦτο καὶ εἰς τὰ Ἄκτια.

Μᾶλλον περίπλοκον παρουσιάζεται τὸ ζήτημα τῶν παίδων³. Οἱ παῖδες Ἄκτιακοὶ ἐμφανίζονται ὡς ἀποτελοῦντες ἰδίαν κατηγορίαν παίδων, ὡς ἀκριβῶς καὶ οἱ π. Ὀλυμπιακοί, π. Ἰσθμικοί, π. Πυθικοὶ καὶ π. Κλαυδιανοί (Σεβαστὰ Νεαπόλεως), οἱ ὅποιοι προφανῶς συνδέονται ἀπ' εὐθείας μετὰ τῶν ἀντιστοιχῶν ἀγῶνων, τούτων δὲ τὴν ἡλικίαν ὄφειλον νὰ ἀκολουθοῦν οἱ παῖδες οἱ ἀγωνιζόμενοι καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀγῶνας. Εἶναι δὲ φανερόν ὅτι οὗτοι ὠνομάζοντο οὕτως ἕνεκα τῆς ἀκριβοῦς ἀντιστοιχίας τοῦ ὄριου ἡλικίας των πρὸς τὸ ὄριον ἡλικίας τῶν συνομηλικῶν των, οἱ ὅποιοι ἠγωνίζοντο εἰς τοὺς ἀντιστοιχοὺς ἀγῶνας. Γνωρίζομεν ὅτι τὸ ὄριον ἡλικίας τῶν π. Πυθικῶν ἦτο 12-14 καὶ τῶν π. Ἰσθμικῶν 14-17⁴, ποῖον ὁμως ἦτο τὸ ὄριον ἡλικίας τῶν παίδων Ἄκτιακῶν;

Ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας Τίτος Φλάβιος Ἀρχίβιος ἀναφέρεται ὡς νικήσας ἐν Ἀντιοχειαῖα ἱερὸν πεν[ταετηρικὸν ἀγῶνα] Ἄκτιακῶν παίδων παγκράτι[ο]ν καὶ τῇ ἐξῆς πενταετηρίδι ἀγεν[είων] πάλην καὶ πυγ[μὴν] καὶ τῇ ἐξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον⁵.

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἡλικία τῶν ἀγενείων ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ 17^{ου} ἔτους καὶ ὑποθέτοντες ὅτι ἠγωνίσθη ὡς ἀγένειος ὁ Ἀρχίβιος εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην, εὐρίσκομεν ὅτι κατὰ τὴν προηγουμένην πενταετηρίδα τῶν Ἀκτίων, δηλ. πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, ὅτε ἠγωνίσθη μετὰ τῶν παίδων, θὰ ἦγε τὸ 13^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας (17 - 4 = 13). Οὕτω καθορίζομεν τὸ 13^{ον} ἔτος ὡς κατώτατον ὄριον ἡλικίας τῶν παίδων Ἄκτιακῶν, εἶναι δὲ φανερόν ὅτι τὸ ἀνώτατον ὄριον ἡλικίας αὐτῶν θὰ ἦτο τὸ 16^{ον} ἔτος, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τοῦ 17^{ου} ἀνῆκον ἤδη εἰς τοὺς ἀγενείους.

Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν τῶν ἀνωτέρω καθορίζομεν ὡς ἐξῆς τὰς ἡλικίας τῶν Ἀκτιονικῶν:

Παῖδες Ἄκτιακοὶ	13—16
Ἀγένειοι	17—20
Ἄνδρες	21 καὶ ἄνω.

Μεγάλην ποικιλίαν παρουσιάζουν οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἀκτίων⁶. Περιελάμβανον καὶ τὰ ἐλαφρὰ καὶ τὰ βαρέα ἀγωνίσματα. Ἐκ τῶν ἐλαφρῶν ἀγωνισμάτων μαρτυροῦνται τὸ στάδιον, ὁ δίαυλος, ὁ δόλιχος καὶ ὁ δπλίτης δρόμος. Τὸ ἄλμα καὶ τὸ ἀκόντιον δὲν μαρτυροῦνται μὲν ὡς χωριστὰ ἀγωνίσματα, ἐπειδὴ ὁμως ἀνῆκον εἰς τὸ πέντα-

¹ Anatolian Studies Presented to W.H. Buckler, 1939, σ. 242, σημ. 6.

² Πρβ. ΚΛΕΒ, ἔ. ἀ. σ. 48.

³ Περί παίδων ἐν γένει, ἰδὲ L. ROBERT. Revue Philol. 56, 1930, σ. 46, σημ. 1. Études Épigraphiques et Philologiques Paris 1938, σ. 56. Anatolian Studies... Buckler, 1939, σ. 242. MORETTI, Iscriz. Agon., σ. 158-159.

⁴ Πρβ. ΚΛΕΒ, ἔ. ἀ. σ. 48, MORETTI, Iscriz. Agon., σ. 158-159.

⁵ IG XIV, 747, 23-25, πρβ. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 68. Ὁ Ἀρχίβιος ἀναφέρεται (στ. 27-28) ὡς

παῖς Ἀκτιακός καὶ εἰς τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀγῶνας, ὁπόθεν μετὰ μίαν πενταετηρίδα μεταπηδᾷ ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς ἀνδρας, πρᾶγμα διὰ τὸ ὅποιον ἀπορεῖ ὁ MORETTI (αὐτόθι σ. 190). Ἐν τούτοις τοῦτο δὲν εἶναι ἄξιον ἀπορίας, καθ' ὅσον, ἐὰν ἠγωνίσθη εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν εἰς τοὺς παῖδας, εἶναι δυνατόν κατὰ τὴν ἐπομένην πενταετηρίδα νὰ ἀνῆκεν ἤδη εἰς τοὺς ἀνδρας. Ὁ Ἀρχίβιος ἐνίκησεν ἐπίσης εἰς τὰ Ἄκτια τὰ ἐν Νικοπόλει, πρβ. ἀρ. 40 τῶν Ἀκτιονικῶν.

⁶ Τὰς σχετικὰς πρὸς τὰ διάφορα ἀγωνίσματα μαρτυρίας, ἰδὲ εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ἀκτιονικῶν.

θλον, πρέπει να θεωρηθῶν ὡς περιλαμβανόμενα εἰς τὰ Ἴακτια. Ἐκ τῶν βαρέων ἀγωνισμάτων μαρτυροῦνται ἡ πάλη, ἡ πυγμαία καὶ τὸ παγκράτιον, ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἀνδρας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀγενεῖους καὶ τοὺς παῖδας. Ὁ δίσκος δὲν ἀνεφέρεται μὲν ὡς χωριστὸν ἀγώνισμα, περιλαμβάνετο ὅμως εἰς τὸ πένταθλον. Τὸ πένταθλον τέλος, τὸ ὁποῖον εἶχε καὶ ἔλαφρά (ἄλμα, δρόμος ἀκόντιον) καὶ βαρέα ἀγωνίσματα (δίσκος, πάλη)¹, μαρτυρεῖται εἰς τὰ Ἴακτια διὰ τοὺς ἀνδρας καὶ τοὺς ἀγενεῖους.

Μουσικοὶ ἀγῶνες, ὡς ἤδη ἐλέχθη, δὲν ἐτελοῦντο εἰς τὰ Παλαιὰ Ἴακτια, ἐμφανίζονται δὲ τὸ πρῶτον εἰς τὰ Νέα. Ὡς δεικνύουν οἱ κατάλογοι τῶν Ἴακτιονικῶν, τὰ Ἴακτια περιελάμβανον εὐρὴ πρόγραμμα φιλολογικῶν καὶ μουσικῶν ἀγωνισμάτων. Οὕτω μαρτυροῦνται εἰς αὐτὰ ἀγῶνες ποιητῶν, σοφιστῶν, τραγωδῶν, κωμωδῶν², κηρύκων, σαλπικτῶν, κιθαρωδῶν, φωνασκῶν³, ἀθλητῶν⁴ καὶ παντομίμων.

Ἴππικοὶ ἀγῶνες, ὡς εἶδομεν, ἐτελοῦντο ἤδη εἰς τὰ Παλαιὰ Ἴακτια, ὁ δὲ Δίων Κάσσιος ἀναφέρει ὅτι ἐτελοῦντο καὶ εἰς τὰ Νέα. Περὶ αὐτῶν ἐν τούτοις μίαν μόνον μαρτυρίαν ἔχομεν. Μεταξὺ τῶν διαφόρων νικῶν, τὰς ὁποίας ἤρεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Νέρων, ἀναφέρεται ὅτι ἐνίκησεν *ἄρματι πωλικῶ καὶ τῷ τελείῳ καὶ δεκαπῶλῳ*... εἰς τὰ Ἴσθμια, τὰ Πύθια, τὰ Ὀλύμπια καὶ τὰ Ἴακτια⁵.

Τέλος ἡ πλοίων ἄμιλλα, τὴν ὁποῖαν μόνον ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἀναφέρει, οὐδεμία δὲ ἄλλη φιλολογικὴ ἢ ἐπιγραφικὴ πηγὴ μαρτυρεῖ, περιλαμβάνετο ἐπίσης εἰς τὰ Ἴακτια, ὡς δεικνύουν αἱ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Νικοπόλεως ἀπεικονίσεις πλοίων. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων δὲ τούτων τῆς Νικοπόλεως ἀπεικονίζονται πλοῖα μετὰ στρατιωτῶν μαχομένων ἢ μετὰ κωπηλατῶν ἐλαυνόντων, τοῦτο δὲ πιθανὸν σημαίνει ὅτι εἰς τὰ Ἴακτια διεξήγοντο ἀμφότερα τὰ εἶδη τῶν ναυτικῶν ἀγῶνων, δηλαδὴ καὶ αἱ λεμβοδρομῖαι (ἡ πλοίων ἄμιλλα) καὶ αἱ εἰκονικαὶ ναυμαχίαι⁶.

1 Πρβ. ΣΙΜΩΝΙΔΗΝ 153: *ἄλμα, ποδακίην, δίσκον, ἄκοντα, πάλην*.

2 ΑΡΡΙΑΝΟΥ ΕΠΙΚΤΗΤΟΥ διατριβαὶ ΠΙ 4. 1.

3 Οἱ φωνασκοὶ ἀναφέρονται βεβαίως ὁμοῦ μετὰ τῶν κηρύκων καὶ τῶν κιθαρωδῶν, τῶν ὁποίων ἦσαν κατὰ τινα τρόπον οἱ διδάσκαλοι. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ὅμως τοῦ Σπεδίου Σατύρου (ἀρ. 37) συνάγομεν ὅτι ὑπῆρχε καὶ αὐτοτελὴς ἀγὼν φωνασκῶν. Περὶ φωνασκῶν, ἰδὲ L. ROBERT, *Études Épigraphiques et Philologiques*, Paris 1938, σ. 94-95.

4 Οἱ ἀθληταὶ εἴτε συνώδευον τὸν χορὸν διὰ τοῦ αὐλοῦ (*χοραύλης ἢ κύκλιος ἀθλητής*) εἴτε ἀπλῶς ἔπαιζον τὸν αὐλὸν (*πυθικοὶ ἀθληταὶ ἢ πυθαῖλαι*), πρβ. L. ROBERT, *Revue Philol.* 56, 1930. σ. 54-55. ΜΟΡΕΤΤΙ, *Iscriz. Agon.*, σ. 238. Ἄμφοτέρων μαρτυρεῖται ἡ παρουσία εἰς τὰ Ἴακτια.

5 Ἰδὲ τὸν ἀρ. 31 τῶν Ἴακτιονικῶν. Σημειωτέον ὅτι ἀγῶνες ἵππικοὶ μαρτυροῦνται εἰς τὰ Καπιτώλεια τῆς Ρώμης καὶ τὰ Σεβαστὰ τῆς Νεαπόλεως, τὰ ὁποῖα ὁμοίως ἦσαν ἀγῶνες ἰσολύμπιοι καὶ πεντετηρικοὶ, πρβ. ΜΟΡΕΤΤΙ, *Iscriz. Agon.*, σ. 168-169. Περὶ τῶν ἀθλητῶν

τῶν ἵππικῶν ἀγῶνων, ὡς καὶ τῆς διακρίσεως αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἵπποτρόφων, ἰδὲ L. ROBERT, *Mélanges René Dus-saud*, σ. 734 (*Bibliothèque Archéol. et Historique en Syrie*, τ. 30, 1939).

6 Πρβ. P. GARDNER, *Boat-races among the Greeks* εἰς *JHS* 2, 1881/2, σ. 93 καὶ 96 (εἰς σ. 90 τὸ σχετικὸν πρὸς τοὺς ναυτικούς ἀγῶνας νόμισμα). Τὰς νομισματικὰς μαρτυρίας ἰδὲ εἰς GARDTHAUSEN, *ἔ.ἀ.* ΠΙ, σ. 205, σημ. 15 καὶ σ. 206, σημ. 18. Ὁ GARDNER (σ. 93) ὑποστηρίζει ὅτι μόνον λεμβοδρομῖαι θὰ διεξήγοντο, ἐφ' ὅσον ἡ πλοίων ἄμιλλα διεξήγετο ἤδη εἰς τὰ Παλαιὰ Ἴακτια καὶ ἐπομένως ὑπὸ τὴν αὐτὴν μορφήν θὰ ἐξηκολούθησε τελομένη καὶ εἰς τὰ Νέα, πρβ. καὶ W. WILLIS, *ἔ.ἀ.* σ. 405, ὅστις ὑποστηρίζει τὰ αὐτά. Τὰ νομίσματα ἐν τούτοις τῆς Νικοπόλεως ὑποδεικνύουν ὅτι εἰσήχθησαν καὶ αἱ τὸσον προσφιλεῖς εἰς τοὺς θεατὰς τῆς ἐποχῆς εἰκονικαὶ ναυμαχίαι, αἱ ὁποῖαι ἄλλωστε θὰ ὑπενθύμιζον εἰς αὐτοὺς τὴν μεγάλην ναυμαχίαν τοῦ Ἴακτιου. Περὶ τῶν ναυμαχιῶν ἐν γένει, ἰδὲ L. FRIEDLÄNDER, *ἔ.ἀ.* ΠΙ¹⁰, 1922, σ. 92-94.

4. Ἀκτιακὴ βουλή, ἀγωνοθέται, ξυστάρχαι καὶ συνθύται τῶν Ἀκτίων

Ὅπως εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἢ Ὀλυμπιακὴ βουλή¹, οὕτω καὶ εἰς τὴν Νικόπολιν ἢ Ἀκτιακὴ βουλή ἐπεμελεῖτο, ὅπως πάντα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ τοὺς ἀγῶνας τελῶνται συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους. Ἀναφέρεται ἄρχων τῆς ἱερᾶς Ἀκτιακῆς βουλῆς ὁ ἐκ Νικοπόλεως Τιβέριος Κλαύδιος Κλεόμαχος, ὁ ὁποῖος ἐπίσης ἦτο ἀρχιερεὺς τῶν Σ[εβα]στῶν καὶ ἐπιμελητῆς τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἀμφικ[τιό]νων²

Γνωρίζομεν ἐπίσης δύο ἀγωνοθέτας τῶν Ἀκτίων. Τὸν φιλόσοφον Πόπλιον Μέμμιον Λέοντα, ὁ ὁποῖος ἦτο ἱερεὺς Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης μεγάλων Ἀκτίων Καισαρῶν³ κατὰ τὴν 68^{ην} ἀκτιάδα (244 - 248 μ.Χ.) καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατήγετο ἐκ Νικοπόλεως. Καὶ τὸν...αἶον Τιμοκράτους υἱὸν Κυρεῖνα Φλαβιανὸν [Ν]εικοπο[λίτην], ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε διάφορα στρατιωτικὰ ἀξιώματα εἰς τὸν Ρωμαϊκὸν στρατὸν, ἀργότερον δὲ ἔγινεν [ιερεὺς] τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης μεγάλων Ἀκ[τίων Καισαρῶν]⁴.

Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι καὶ ὁ ἄρχων τῆς ἱερᾶς Ἀκτιακῆς βουλῆς καὶ οἱ δύο ἀγωνοθέται, τοὺς ὁποῖους γνωρίζομεν, κατήγοντο ἐκ Νικοπόλεως. Τοῦτο πιθανὸν σημαίνει ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν μόνον εἶχον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν Ἀκτίων οἱ Λακεδαιμόνιοι, μετὰ δὲ τὴν ἴδρυσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Νικοπόλεως ἀνέλαβον πλέον οἱ ἴδιοι οἱ Νικοπολίται τὴν ἐπιμέλειαν τῶν Ἀκτίων.

Ἀλλὰ, ἐὰν ἀπώλεσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴν ἐπιστασίαν τῶν Ἀκτίων, διετήρησαν ὅμως τοὺς παλαιοὺς πρὸς τὰ Ἄκτια δεσμούς των. Τοῦτο τοῦλάχιστον μαρτυρεῖ τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἀκτίων συνθύται, τοὺς ὁποῖους γνωρίζομεν, προήρχοντο ἐκ Λακεδαίμονος⁵, ἐκ τῆς ὁποίας κατήγοντο ἐπίσης οἱ Ἀκτιονῖκαι Μένιππος Πολυ[κ]λέους καὶ Δαμόνικ[ος Δαμονίου (:)].

Οἱ ξυστάρχαι, οἱ ὁποῖοι, ὡς γνωστόν, προΐσταντο τοῦ ξυστοῦ, διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος συνήθως ἐπέλεγεν αὐτοὺς μεταξὺ τῶν ἀρίστων ἀθλητῶν. Μαρτυρεῖται δὲ ὡς ξυστάρχης τῶν Ἀκτίων ὁ Μᾶρκος Αὐρήλιος Ἐρμαγόρας, ὁ ὁποῖος συγχρόνως ἀναφέρεται καὶ ὡς Ἀκτιονίκης⁶.

5. Τὰ Ἄκτια ὡς ἀγὼν τῆς περιόδου.

Τὸν τίτλον τοῦ περιοδονίκου, ὡς γνωστόν, ἐλάμβανον οἱ ἀθληταὶ οἱ νικῶντες καὶ

1 ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ V 23. 1, 24. 1 καὶ 9. Syll³. 878. 887.

2 F.D. III 3, 181 (=Syll³, 813 A3).

3 O. RIEMANN, BCH 1, 1877, σ. 294, ἀρ. 89, πρβ. καὶ σ. 155, σημ. 5.

4 IGR IV, 964 (=DESSAU, 8865). Ἡ συμπλήρωσις (στ. 5): *μεγάλων Ἀκ[τιακῶν ἀγῶνων]*, τὴν ὁποίαν δίδουν οἱ ἐκδόται τῆς ἐπιγραφῆς, εἶναι, νομίζομεν, ἐσφαλμένη, ἐπειδὴ οὐδαμῶς τὰ Ἄκτια ὀνομάζονται «Ἀκτιακοὶ ἀγῶνες». Ἀντ' αὐτῆς προειτιμήσαμεν νὰ συμπληρώσωμεν: *μεγάλων Ἀκ[τίων Καισαρῶν]*, ἢ ὁποία ἀπαντᾷ ἐπανειλημμένως, πρβ. σ. 149, σημ. 5. Περὶ τῆς στρατιωτικῆς δράσεως τοῦ Φλαβιανοῦ, ἰδὲ H. PFLEUM, Les Carrières Procuratoriennes Equestres, Paris

1960, τόμ. Α', σ. 312.

5 Οὗτοι ἦσαν ὁ [Ἰσοχρ]υστος Ἰσοχρύστου (A. WOODWARD, BSA 26, 1923/5, σ. 165 A 12, 5-6, καὶ σ. 182 καὶ 188) καὶ ὁ [Νει]κάρων Ζήλου (αὐτόθι σ. 166 B9. 167 καὶ 188, πβλ. L. ROBERT, Hellenica 1, 1940, σ. 109-112), ἀμφότεροι δρᾶσαντες μεταξὺ τῶν ἐτῶν 125 καὶ 150 μ.Χ. Οἱ συνθύται κατὰ τὸν Μοῖριν (185) ἦσαν: *Θεωροὶ οἱ τὰς θυσίας ἀπάγοντες εἰς τὰ κοινὰ ἱερά καὶ τὰ μαντεῖα.*

6 Πρβ. τὸν ἀρ. 13 τῶν Ἀκτιονικῶν. Περὶ ξυσταρχῶν, ἰδὲ G. GLOTZ εἰς DAREMBERG-SAGLIO V, σ. 1029, 1031 ἐν λ. *xystos*. L. ROBERT, Revue Philol. 55, 1929, σ. 154-155.

εις τούς τέσσαρας μεγάλους Πανελληνίους ἀγῶνας, ἀσχέτως τοῦ χρόνου καὶ τῆς σειρᾶς, καθ' ἣν ἐνίκων εἰς αὐτούς. Ὁ κύκλος δὲ οὗτος τῶν τεσσάρων Πανελληνίων ἀγῶνων ὠνομάζετο περίοδος ¹.

Οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τούς ἀγῶνας δέχονται μὲν ὅτι κατὰ τούς αὐτοκρατορικούς χρόνους προσετέθησαν τὰ Ἄκτια ὡς πέμπτος ἀγὼν εἰς τὴν περίοδον, δὲν καθορίζουν ὁμῶς καὶ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν τοῦτο συνέβη ².

Χρησιμοποιοῦντες ἐπιγραφικὰς πηγὰς θὰ προσπαθήσωμεν νὰ εὕρωμεν πότε περιελήφθησαν τὰ Ἄκτια μεταξὺ τῶν ἀγῶνων τῆς περιόδου.

Ὁ Παγ[κ]λῆς Παγ[κ]λέους (Τήνιος (;)), ὁ ὁποῖος ἔζησε κατὰ τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα, ὠνομάζεται ἀ[κ]τιονείκης ὁ . . . [κ]αὶ π[ε]ριοδο[νε]ίκης ³.

Ἐὰν τὰ Ἄκτια περιλαμβάνοντο ἤδη εἰς τὴν περίοδον, θὰ ἦρκει, νομίζομεν, ὁ δεύτερος μόνον χαρακτηρισμός. Εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Ὀλυμπίας ⁴ ἀναφέρεται ὅτι περιοδονίκης, τοῦ ὁποίου δὲν διεσώθη τὸ ὄνομα, ἐνίκησεν εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ τὴν λοιπὴν περίοδον σὺν Ἀκκτίοισι. Ἀγνοοῦμεν τὸν ἀκριβῆ χρόνον τῆς ἐπιγραφῆς, ἀλλ' ἐκ τῶν γραμμάτων χρονολογουμένη τοποθετεῖται εἰς τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα ἐπίσης. Καὶ ἐκ ταύτης προκύπτει ὅτι τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγράφη, δὲν εἶχον ἀκόμη περιληφθῆ τὰ Ἄκτια εἰς τὴν περίοδον, ἐφ' ὅσον ταῦτα ἀναφέρονται κεχωρισμένως.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι καὶ ὁ Festus δὲν ἀναφέρει τὰ Ἄκτια μεταξὺ τῶν ἀγῶνων τῆς περιόδου. Ὁ Festus βεβαίως ἔζησε κατὰ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα, τὸ ἔργον του ὁμῶς εἶναι ἐπιτομὴ τῶν de significatu verborum βιβλίων τοῦ M. Verrius Flaccus, τὰ ὁποῖα ἐπίσης ἐγράφησαν κατὰ τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα ⁵.

Ἀφ' ἑτέρου μεταξὺ τῶν ἀγῶνων, εἰς τούς ὁποίους ἐνίκησεν ὁ Αὐρήλιος Σεπτίμιος Εἰρηναῖος, ἀναφέρεται καὶ νίκη αὐτοῦ εἰς τὰ Ἀγούστου Ἄκτια ἐν Νεικοπόλει τῆς περιόδου ⁶. Ἡ ἐπιγραφή, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ἡ ἀθλητικὴ δραστηριότης τοῦ Εἰρηναίου, προέρχεται ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος (περὶ τὸ ἔτος 221 μ.Χ.) καὶ σαφῶς δεικνύει ὅτι, τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγράφη, τὰ Ἄκτια περιλαμβάνοντο ἤδη εἰς τούς ἀγῶνας τῆς περιόδου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι τὰ Ἄκτια εἰσῆλθον εἰς τούς ἀγῶνας τῆς περιόδου εἰς ἐποχὴν, τὴν ὁποίαν δὲν δυνάμεθα μὲν ἀκριβῶς νὰ καθορίσωμεν, ἀλλ' ἡ ὁποία ὁμῶς τοποθετεῖται εἰς τὰ τέλη τοῦ 1ου μ.Χ. ἢ εἰς τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα. Ὁ κύκλος δὲ τῶν

¹ FESTUS σ. 236 (ἔκδ. Lindsay): *et in gymniciis certaminibus periodon vicisse dicitur, qui Pythia, Isthmia, Nemea, Olympia vicit...* Τὸς περιοδονίκας συνέλεξεν ὁ R. KNAB (Die Periodoniken. Giessen 1934), ὁ ὁποῖος ἐμελέτησε καὶ τὰ συναφῆ προβλήματα, πρβ. ἐπίσης H. MONTGOMERY εἰς RE XIX, 1937, στ. 813-816 ἐν τῇ λ. περιοδονίκης καὶ L. MORETTI, Athenaeum 32, 1954, σ. 115-120.

² Ὅπως περιέργως τὸ σημαντικώτατον τοῦτο διὰ τούς περιοδονίκας ζήτημα οὐδόλως ἐρευνᾶται ὑπὸ τοῦ KNAB (ἔ. ἀ). Ὑπὸ τοῦ MONTGOMERY (ἔ. ἀ. σ. 813) ἀνακρίβως ἀναφέρεται ὅτι ὁ Αὐγουστος προσέθεσε τὰ Ἄκτια εἰς τούς ἀγῶνας τῆς περιόδου. Τὸ θέμα πραγματεύεται διὰ μακρῶν ὁ L. ROBERT (Bull. 1954, ἀρ. 57,

πρβ. Hellenica 11-12, 1960, σ. 455-456), δὲν καθορίζει ὁμῶς καὶ τὸν χρόνον, καθ' ὃν περιελήφθησαν τὰ Ἄκτια εἰς τὴν περίοδον. Κατὰ τὸν L. ROBERT ὄχι μόνον τὰ Ἄκτια, ἀλλὰ καὶ τὰ Καπιτώλεια τῆς Ρώμης, τὰ Ἡραῖα τοῦ Ἄργους, πιθανόν δὲ καὶ τὰ Σεβαστὰ τῆς Νεαπόλεως, εἰσῆχθησαν εἰς τούς ἀγῶνας τῆς περιόδου κατὰ τούς αὐτοκρατορικούς χρόνους.

³ Πρβ. τὸν ἀρ. 34 τῶν Ἀκτιονικῶν.

⁴ Πρβ. τὸν ἀρ. 45 τῶν Ἀκτιονικῶν.

⁵ Πρβ. M. SCHANZ - C. HOSIUS, Geschichte der röm. Literatur⁴, München 1959, μέρος Β', σ. 361 - 366 ἐν Handb. der Altertumswiss. VII, 2.

⁶ Πρβ. τὸν ἀρ. 16 τῶν Ἀκτιονικῶν.

τεσσάρων Πανελληνίων ἀγώνων παρέστη τώρα ἀνάγκη νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἀρχαία περίοδος πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς νέας περιόδου, ἡ ὁποία ἐπὶ πλέον περιελάμβανε τὰ Ἄκτια, τὰ Καπιτώλεια, τὰ Ἑραῖα, πιθανὸν δὲ καὶ τὰ Σεβαστὰ τῆς Νεαπόλεως¹.

6. Σημασία τῶν Ἀκτίων

Ἡ μεγάλη σημασία, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν τὰ Ἄκτια εἰς τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, φαίνεται ἀκριβῶς ἐκ τούτου, ὅτι ἀθληταὶ καὶ μουσικοὶ ἐξ ὅλων τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον Ἑλληνικῶν χωρῶν μετείχον τῶν ἀγώνων. Ἐπιγραφικαὶ πράγματι μαρτυρίαι δεικνύουν ὅτι ἀθληταὶ καὶ μουσικοὶ ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος (Σπάρτη, Ἄργος, Νικόπολις) καὶ τῶν νήσων (Μυτιλήνη, Τήνος, Κρήτη, Κύπρος, Κῶς), τῆς Συρίας (Ἀντιόχεια, Λαοδίκεια) καὶ τῆς Αἰγύπτου (Ἀλεξάνδρεια, Ἑρμούπολις), μάλιστα δὲ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Σμύρνη, Ἄδανα, Ἐφεσος, Κίβυρα, Μίλητος, Νικομήδεια, Ξάνθος, Μαγνησία, Σινώπη, Σάρδεις, Λαοδίκεια, Φιλαδέλφεια) προσέτρεχον εἰς τὴν Νικόπολιν φιλοδοξοῦντες νὰ τύχουν τοῦ ἀργυροῦ ἀκτιακοῦ στεφάνου, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ἰσότιμος πρὸς τὸν κότινον τῆς Ὀλυμπίας καὶ τὸν δάφνινον τῶν Δελφῶν.

Αἱ ἐπιγραφαὶ δεικνύουν ἐπίσης ὅτι τὰ Ἄκτια ἐξηκολούθησαν τελούμενα μέχρι τέλους τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, πλὴν ἴσως μικρᾶς τινοῦ διακοπῆς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Καλιγούλα (37-41 μ.Χ.)². Ὄταν ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανός (360-363), εἶχον ἤδη παύσει νὰ διεξάγονται, ἀλλ' ὁ φιλέλλην οὗτος αὐτοκράτωρ ἐπανέφερον αὐτὰ εἰς τὴν ζωὴν³, ἀγνοοῦμεν ὅμως ἐπὶ πόσον ἀκόμη χρόνον διετηρήθησαν.

Ἐπειδὴ ὁ ἀγὼν τῶν Ἀκτίων ἀνεγνωρίσθη ἰσολύμπιος, ἡ κατ' ἀκτιάδας χρονολόγησις ἐχρησιμοποιήθη εἰς τινὰς τοῦλάχιστον περιοχὰς ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν κατ' Ὀλυμπιάδας. Ἐὰν πάντως ἔγινεν εὐρεία χρῆσις τῶν ἀκτιάδων, δὲν γνωρίζομεν, ἐπειδὴ δύο μόνον περιπτώσεις μᾶς εἶναι γνωσταί, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία προέρχεται ἐκ φιλολογικῆς⁴ καὶ ἡ ἄλλη ἐξ ἐπιγραφικῆς⁵ πηγῆς.

Τὰ Ἄκτια ἀπέκτησαν τοιαύτην φήμην, ὥστε ἐχρησίμευσαν ὡς ὑπόδειγμα καὶ εἰς

1 CIG, 4472, 17 (περὶ τὸ ἔτος 221 μ.Χ.): τῆς ἀρχαίας περιόδου Σεβάσμια Νέμα... , πρβ. L. ROBERT, *Hellenica* 2, 1946, σ. 70-71. Bull. 1954, ἀρ. 57.

2 Suetonius Caligula XXIII 1: *Actiacas Siculasque victorias...*, *vetuit sollemnibus feriis celebrari*, πρβ. FRIEDLÄNDER, ἔ. ἀ. II¹⁰, σ. 148, σημ. 8.

3 MAMERTINUS Gratiarum actio IX 3 (Panegyrici Latini, III): *Certamen ludicrum lustris omnibus solitum frequentari intermiserat, temporis maesti deforme iustici]um*.

4 ΙΩΣΗΠΟΣ Ἰουδ. πόλεμος I 20. 4 (398): μετὰ δὲ τὴν πρώτην ἀκτιάδα. Ἐσφαλμένως ἡ BRENDA TIDMAN (ἔ. ἀ σ. 123) νομίζει ὅτι δὲν χρησιμοποιεῖ ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς τὴν ἀκτιάδα πρὸς καθορισμὸν τῆς χρονολογίας, ἐπειδὴ οὐδαμοῦ ἄλλοῦ ὁ ΙΩΣΗΠΟΣ χρονολογεῖ διὰ τῶν ἀκτιάδων ἢ τῶν Ὀλυμπιάδων. Εἶναι ὅμως φανερὸν ὅτι ὁ ΙΩΣΗΠΟΣ χρονολογεῖ διὰ τῆς πρώτης ἀκτιάδος

τὴν παραχώρησιν περιοχῶν τινων (Τράχωνος κ.ἀ.) εἰς τὸν Ἡρώδη, πρβ. W. OTTO, RE, Suppl. II, 1913, στ. 68 ἐν λ. *Herodes*.

5 RIEMANN, BCH 1, 1877, σ. 291, ἀρ. 89: ἀκτιάδος ξη' (=68). Ὁ RIEMANN χρονολογεῖ τὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὸ 304 μ.Χ., ἐπειδὴ ἐσφαλμένως πολλαπλασιάζει τὸ 68 ἐπὶ 5, ἐνῶ πρέπει ἐπὶ 4, ἤτοι 68×4=272—28(;) =244 μ.Χ., πρβ. J. GAGÉ, ἔ.ἀ. σ. 94, σημ. 1. Ἡ κατ' ἀκτιάδας χρονολόγησις δὲν πρέπει βεβαίως νὰ συγγέται πρὸς τὴν ἀκτιακὴν λεγομένην χρονολογίαν, ἡ ὁποία ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 31 π.Χ. (ναυμαχία Ἀκτίου) καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς πολλὰς ἐπαρχίας, πβλ. E. BICKERMANN, *Chronologie*, Berlin 1933, σ. 33 εἰς GERCKE - NORDEN, *Einleitung in die Altertumswissenschaft* III, 5. L. ROBERT, *Hellenica* 9, 1950, σ. 28 καὶ 30.

ἄλλας ἐκτὸς τῆς Νικοπόλεως περιοχᾶς τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Οὕτως εἰς τὴν Ρώμην κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ τοκετοῦ τῆς Ποππαίας (63 μ.Χ.) ἐδόθη ἀγῶν *ad exemplar Actiacae religionis*¹, ἰσάκτιοι δὲ ἀγῶνες ἀναφέρονται εἰς Ἀντιόχειαν², Ἡράκλειαν Ποντικήν³, Αὐγούσταν Καισάρειαν⁴ καὶ εἰς Μακεδονίαν⁵.

Ἀγῶνες δὲ Ἀκτίων μαρτυροῦνται καὶ εἰς πλείστας ἄλλας πόλεις,⁶ αἱ ὁποῖαι πιθανὸν ἐψήφισαν αὐτούς, ὅπως κολακεύσουν τὸν Αὐγούστον διὰ τὴν μεγάλην παρὰ τὸ Ἄκτιον νίκην του. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι, εὐρισκόμενοι ἐκτὸς τοῦ σκοποῦ τῆς παρουσίης ἐργασίας, θὰ ἀποτελέσουν τὸ θέμα ἐιδικῆς μελέτης μας.

Ἐνταῦθα ἀρκούμεθα νὰ παραθέσωμεν ἐν συνεχείᾳ τὸν κατάλογον τῶν ἐν Νικοπόλει Ἀκτιονικῶν⁷.

1 TACITUS *Annales* XV 23. Εὐθὺς μετὰ τὴν νίκην τοῦ Ἀκτίου ἐψήφισεν ἡ Σύγκλητος τὴν τέλεσιν ἀγῶνων, οἱ ὁποῖοι ἐωρτάσθησαν ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ Αὐγούστου εἰς τὴν Ρώμην (28 π.Χ.), ΔΙΩΝ ΚΑΣΣΙΟΣ LIII 1. 4, πρβ. ΤΗ. ΜΟΜΜΣΕΝ, *Res Gestae divi Augusti*, Berlin 1883, σ. 41-43. Περὶ τῶν ἀγῶνων τούτων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν Ρωμαϊκοῦ τύπου, ὡς καὶ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν ἀπὸ τῶν Ἀκτίων τῶν ἐν Νικοπόλει, ἰδὲ J. GAGÉ, ἔ.ἀ. σ. 96-97.

2 L. ROBERT, *Hellenica* 11-12, 1960, σ. 444.

3 P. PARIS-M. HOLLEAUX, *BCH* 9, 1885, σ. 68, στ. 18.

4 CIG 4472, 11.

5 Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, *ΑΔ* 2, 1916, σ. 148. L. ROBERT, *Revue Philol.* 65, 1939, σ. 131-132. Ἐφ' ὅσον οἱ

ἀγῶνες οὗτοι ἀναφέρονται ὡς ταλαντιαῖοι (=χρηματῖται), ἔπεται ὅτι ἦσαν ἰσάκτιοι μόνον ταῖς ἡλικίαις, ὄχι ὁμως καὶ ταῖς τιμαῖς (τὰ Ἄκτια, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἦσαν ἀγῶν ἱερός).

6 Ἀγῶνες Ἀκτίων, ἀναφέρονται εἰς τὰς ἑξῆς πόλεις: Ἀγκυραν, Ἀλεξάνδρειαν, Ἀντιόχειαν, Βόστραν, Δαμασκόν, Θεσσαλονίκη, Ἱεράπολιν Φρυγίας, Κῶν, Νεοκαισάρειαν, Νικομήδειαν, Πέρινθον, Σάρδεις, Τύρον, πρβ. REISCH, ἔ.ἀ. στ. 1214. GARDTHAUSEN, ἔ.ἀ. σ. 394, σημ. 21, ἐνθα ἰδὲ καὶ τὰς ἀρχαίας μαρτυρίας. Τὸς πεντετηρικοὺς ἀγῶνας τῆς Ἀλεξανδρείας ἱδρυσεν ὁ ἴδιος ὁ Αὐγούστος, πρβ. ΔΙΩΝΑ ΚΑΣΣΙΟΝ LI 18. 1.

7 Πρβ. ἀνωτ. σ. 145.

ΑΚΤΙΟΝΙΚΑΙ

- 1) * Π(όπλιος) Αἴλι[ος Αἰ]λιανός
Κύπριος.
πυθαύλης [περι]οδονεΐκης--- νεικήσας Ρώμην,
Νέαν πόλιν, Ἄκτια---, Ὀλύμπια τὰ ἐν Ἀθή-
ναις πρώτως ἀχθέντα ὑπὸ θεοῦ Ἀδριανοῦ
F. D. III 1, 547, 3-7. 9-11. L. ROBERT,
Revue Philol. 56, 1930, σ. 54-55.
Μετὰ τὸ 138 μ. Χ.¹
- 2) * Π(όπλιος) Αἴλιος Ἀριστόμαχος
Μάγνης ἀπὸ Μαϊάνδρου.
περιοδονεΐκης--- νεικήσας Ὀλύμπια παίδων
παγκράτιον Ὀλυμπιάδι σκθ' καὶ κατὰ τὸ ἐξῆς
Καπετώλεια ἐν Ρώμην, Σεβαστὰ ἐν Νέα πόλει,
Ἄκτια, Παναθηναίαι τὰ πρώτα δοθέντα εἰσε-
λαστικά ὑπὸ θεοῦ Ἀδριανοῦ
O. KERN, Die Inschriften vom Magnesia
am Maeander, Berlin 1900, ἀρ. 180, στ. 4-10
(πρβ. ἀρ. 181, στ. 8). MORETTI, Iscriz. Agon.,
ἀρ. 71. KNAB, Periodoniken, ἀρ. 61
Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 117 καὶ 130 μ. Χ.²
- 3) * Π(όπλιος) Αἴλιος Ἀρτεμᾶς Λαο-
δικεύς
[νική]σας Ὀλυμπιάδι σκθ' Ὀλύ(μ)πια κή-
ρυ[κας καὶ---] Ἄκτια--- ὑπὸ φωνασκόν Λ(ού-
κιον) Τυρρώνιον Δόνγον Εἰκονί[ε]α--- καὶ τὰ
πρώτως Πανελλήνια ἀχθέντα ἐν Ἀθήναις
- 4) Τ(ίτος) Αἴλιος Αὐρηλι(αν)ός Θεό-
δοτος Νικομηδεύς
στεφανωθεὶς--- τὸ β' Ἄκτια κατὰ τὸ πυθαύ-
λας καὶ χωραύλας--- ὑπὸ διδασκάλῳ καὶ μελο-
ποιῷ τῷ ἰδίῳ πατρὶ Ρούφῳ Φιλαδέλφῳ
F. D. III 6, 143, στ. 6. 11-12. 17-18.
Μετὰ τὸ 138 μ. Χ.
- 5) Ἀνεΐκτητος Ἀνεϊκῆτου (Μυτιλη-
ναῖος)
δὺς δολιχαδρόμος, νεικήσας ἐν Περγάμῳ Ἀ-
σκληπεία β' κ'αὶ ἐν Θεατείροις Τυρμίνεα---
ἀγωνισάμενος Νέαν πόλιν, Ἄκτια.
IG XII 2, 388.
Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 150-180 μ. Χ.⁴
- 6) Γ(άιος) Ἀντ(ώνιος) Σεπτίμιος Πό-
πλιος Περγαμηνός
κιθαρωδός---νικήσας τοὺς ὑπογεγραμμένους
ἀγῶνας--- Ἄκτια β', --- ὑπὸ φωνασκόν Π(ό-
πλιον) Αἴλιον Ἀγαθήμερον Ἐφέσιον
CIG 3208, 3-4. 8. (= IGR IV, 1432).
L. ROBERT, Revue Philol. 56, 1930, σ. 37-38.
Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 193-211⁵

1 Ἐφ' ὅσον ὁ Ἀδριανὸς ἀναφέρεται ὡς θεός, ἔπεται ὅτι ἡ ἐπιγραφή ἐγράφη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ.

2 Ἐχρονολογήσαμεν οὕτως, ἐπειδὴ τὰ Ἄκτια ἀναφέρονται μεταξὺ τῆς 224ης Ὀλυμπιάδος (117 π.Χ. πβλ. MORETTI, Olympionikai, ἀρ. 838) καὶ τῶν Παναθηναίων, τὰ ὁποῖα ἀναδιοργανώθησαν τὸ 130 ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ, κατὰ τὸν P. GRAINDOR (Athènes sous Hadrien, Le Caire 1934, σ. 48), πβλ. MORETTI, Iscriz. Agon., σ. 202, ὁ ὁποῖος ὅμως τοποθετεῖ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν Παναθηναίων εἰς τὸ 119 μ. Χ.

3 Τὸ 132 συνεστήθησαν τὰ Πανελλήνια ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ (πβλ. P. GRAINDOR, ἔ.α. σ. 53), κατὰ δὲ τὸ ἔτος 137 (=229η Ὀλυμπιάς) ἐνίκησεν ἐν Ὀλυμπία, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπιγραφὴν.

4 Τὰ ἐν Θεατείροις Τυρμίνεα (πβλ. J. SCHMIDT, RE ἐν λ. Tyrrimneia) ὑποδεικνύουσιν ὅτι ἡ ἐπιγραφή ἐγράφη μετὰ τὰ μέσα τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐν Περγάμῳ Ἀσκληπεία δὲν ἀναφέρονται ὡς Ἀσκληπεία Κομμό-

δου, ἔπεται ὅτι ἡ ἐπιγραφή εἶναι προγενεστέρη τοῦ Κομμόδου (180-192). Ἐν στ. 8 μετὰ τὴν λέξιν Νέαν πόλιν ἐθέσαμεν κόμμα, διότι ἄλλως θὰ ἐσήμαινεν ὅτι τὰ Ἄκτια ἐτελοῦντο ἐν Νεαπόλει.

5 Ἐφ' ὅσον ἐν στ. 13 ἀναφέρονται τὰ Ἀσκληπεία Κομμόδεια τῆς Περγάμου, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἡ ἐπιγραφή προγενεστέρη τοῦ Κομμόδου (180-192). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Π(όπλιος) Αἴλιος Ἀγαθήμερος ἔδρασεν (πβλ. CIG 6829, 18) ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου (193-211), ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος τούτου. Ἡ ἐν στ. 7 ἀναφερομένη 16η Ὀλυμπιάς τῆς Σμύρνης θὰ ἠδύνατο βεβαίως νὰ ὑποβοηθήσῃ ἡμᾶς ὅπως χρονολογήσωμεν ἀκριβέστερον, ἐὰν ἐγνωρίζομεν, πότε ἀκριβῶς συνεστήθησαν τὰ ἐν Σμύρνη Ὀλύμπια. Ἐὰν πάντως ἰδρῶθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ (πβλ. MORETTI, Iscriz. Agon., σ. 225) καὶ δὴ κατὰ τὰ τελευταῖα αὐτοῦ ἔτη, ὁ Γάιος Ἀντωνίου θὰ ἔδρασε περὶ τὰ ἔτη 200-202μ.Χ. (16×4=64+138=202).

- 7) *Māρ(χος) Α[ὕρ(ήλιος)...]ος Τιμοκλέους Ἀφροδισιεύς δολιχαδρόμος---* Ἀκτιονείκης παρά[δοξ]ος Monumenta Asiae Min. Antiqua VIII, 521, στ. 6-8. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 80. Ἀρχαὶ τοῦ 3^{ου} μ.Χ. αἰ.
- 8) [M] *ἄρ(χος) Αὕρ(ήλιος) Ἀντωνίος Λούκιος Ζμυρναῖος νεικήσας τοὺς ὑπογεγραμμένους ἀγῶνας---* Ἀκτια L. ROBERT, Hellenica, VII, 1949, σ. 105, στ. 6-7. 15. Περὶ τὰ ἔτη 160-180 μ.Χ.
- 9) * *Māρ(χος) Αὕρ(ήλιος) Ἀσκληπιάδης δ καὶ Ἑρμόδωρος Ἀλεξανδρεύς νεικήσας ἀγῶνας τοὺς ὑπογεγραμμένους πάντας πανγκρατίου---* Ἀκτια ἐν Νικοπόλει δῖς, τὸ δεύτερον στήσας τοὺς ἀνταγωνιστὰς IG XIV, 1102, 4.5. 18-19. 24-25. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 79. KNAB, Periodoniken, ἀρ. 51. 178 καὶ 182 μ.Χ.
- 10) *M(ἄρ(χος) Αὕρ(ήλιος) Γλυκωνιανὸς Ἐφέσιος κύκλιος αὐ[λ]η[τ]ής, Πυθιονείκης Ἀκτιον[ε]ίης, πλει[στ]ονείκης* CIG 4081 (=IGR III, 231). Ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου (161-180) καὶ ἐξῆς.
- 11) *M(ἄρ(χος) [Αὕρ(ήλιος) Δαμ]ᾶς Σαρδιανὸς πανκρατιαστής-- πύκτης-- [νεικήσας---] Ἀκτια ἐν Νε[ικ]οπόλει¹* F.D. III 1, 557. L. ROBERT, Revue Philol. 56, 1930, σ. 44-49 Πρὸ τῶν μέσων τοῦ 3^{ου} μ.Χ. αἰ.
- 12) * *Māρ(χος) Αὕρ(ήλιος) Δημόστρατος Δαμᾶς Σαρδιανὸς νεικήσας---* Ἀκτια β'--- πυγμῆς² BUCKLER-ROBINSON, Sardis VII, 1932, ἀρ. 79, A10. C9. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 84. KNAB, Periodoniken, ἀρ. 52. 212-217 μ.Χ.
- 13) *M(ἄρ(χος) Αὕρ(ήλιος) Ἑρμαγόρας Μάγνης <ἀπὸ> Σιπύλου παλαιστής, ξυστάρχης Ἀκτίων---* νεικήσας--- Ὀλύμπια ἐν Πείση ἱερῶν, ἄλλας ἱερῶς³ ἠ'--- Ἀκτια β'--- IG XIV, 739. L. ROBERT, Revue Philol. 56, 1930, σ. 43-44. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 77. Μέσα τοῦ 2^{ου} μ.Χ. αἰ.
- 14) [Αὕρ(ήλιος); Π] *σλυκράτης Κίβου-ράτης [πέ]νταθλος---* νεικήσας τοὺς ὑπογεγραμμένους[ς] ἀγῶνας--- [Ἀκτια ἐν Νεικοπ;] ὀλει N. BUCKLER, JHS 37, 1917, σ. 89, ἀρ. 1, στ. 3. 20-21. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 82. Περὶ τὸ ἔτος 210-212 μ.Χ.
- 15) * *M(ἄρ(χος) Αὕρ(ήλιος) <Πτ>ο<λ>ε-μαῖτος Ἀργεῖος ποιητῆς περιοδονείκης γ'---* νεικήσας--- Ἀκτια πρῶτος F.D. III 1, 89. L. ROBERT, Revue Philol. 56, 1930, σ. 54. Μ. ΜΙΤΣΟΣ, Ἀργολικὴ προσωπεγραφία, σ. 52 (ἐν λ. «Αὐρήλιος», ἀρ. 1) Τέλη τοῦ 2^{ου} μ.Χ. αἰ.
- 16) *Αὕρ(ήλιος) Σεπτίμιος Εἰρηναῖος Λαοδικεὺς Μητροπολίτης νεικήσας τοὺς ὑπογεγραμμένους ἀγῶνας---* Ἀθροῦστου Ἀκτια ἐν Νεικοπόλει τῆς περιόδου παίδων πυγμῆν

1 Κατὰ συμπλήρωσιν τοῦ L. ROBERT, ἔ. ἀ. σ. 45, ἀντὶ τοῦ: Ἀκτια ἐν Νε[ικ]οπόλει;]. Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ περιοδονίκου Μάρκου Αὐρηλίου Δημοστράτου Δαμᾶ, ἐκ τοῦ ὁποῦ καὶ συνεπληρώσαμεν τὸ προωνύμιον, πβλ. L. ROBERT, ἔ. ἀ., ὁ ὁποῖος ἄμως συμπληροῖ τὸ ὄνομα τοῦ Δημοστράτου καὶ εἰς F.D. III 1, 557.

2 Ἦτο ἐπίσης παγκρατιαστής, F.D. III 1, 556, πβλ. L. ROBERT, ἔ. ἀ. σ. 45.

3 Ἐκ τῆς λέξεως ταύτης συνάγεται ὅτι ὁ Ἑρμαγόρας δὲν ἦτο βεβαίως Ἀκτιονείκης, ἐφ' ὅσον ἐξῆλθεν ἰσόπαλος πρὸς τοὺς ἀνταγωνιστὰς, πβλ. L. ROBERT, ἔ. ἀ., περὶ τῆς σημασίας τῆς λ. «ἱερά».

- CIG 4472, 10-11. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 85.
Περὶ τὸ ἔτος 221 μ.Χ.
- 17) Μῆρκος Αὐρήλιος Σιλβανὸς Ἐρμουπολίτης
σαλτικτῆς--δωδεκαακτιονείκης¹
Berlin Griech. Urkunden, IV (1895), 1074 (=Sammelbuch, 5225, στ. 22-23). MORETTI, Olympionikai, ἀρ. 995-1004.
Περὶ τὸ ἔτος 275 μ.Χ.
- 18) Αὐρ(ήλιος) Τσαάλιος (Οἰνοανδεύς;) νεικήσας παίδων παγκράτιον--Ὀλύμπια, Πύθια, Ἄκτια, Ὀλύμπια, Ἄκτια (ἐντὸς στεφάνων)
M. HOLLEAUX-P. PARIS, BCH 10, 1886, σ. 233-234, ἀρ. 13. MORETTI, Olympionikai, ἀρ. 1005-1006.
Βασιλεία Σεβήρου Ἀλεξάνδρου (222-235 π.Χ.).
- 19)--- * Αὐρ(ήλιος) Χάρμος Φιλαδελεφεύς
[κιθαρ]ωδὸς παράδοξος, περιοδονείκης, στεφανωθείς ἱεροὺς ἀγῶνας τοὺς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης πάν[τας] ἀπὸ Καπετωλείων ἕως Ἀντιοχείας τῆς Συρίας²
CIG 3425. KNAB, Periodoniken, σ. 82, ἀρ. 2.
Μετὰ τὸ ἔτος 212 μ.Χ.
- 20) Δαμόνικ[ος Δαμονίκου;] (Λακεδαιμόνιος)
[νικίαςας] Ἄκτια τὰ ἐ[ν Νικοπόλει] ἀνδρας παγκράτιον;
A. WOODWARD, BSA 29, 1927/8, σ. 41, ἀρ. 63. SEG 11, 1954, 828.
Τέλη τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ.
- 21) * [Δημο]κράτης Δημοκράτους Μάγνης ἀπὸ Μαιάνδρου
νικήσας τὴν περίοδο[ν] ἀν[δρῶν] π[υγμα]ν
Ἄκτια τρίς
O. KERN, I. Magnesia, 149. KNAB, Periodoniken, ἀρ. 33. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 62.
Μετὰ τὸ ἔτος 25 μ.Χ.
- 22) * Ἐρμᾶς Ἰσίω[ν]ως Ἀντιοχεύς ἀπὸ Δάφνης
νεικήσας Ὀλύμπια δις καὶ τὴν λοιπὴν περίοδον ἐν τῇ [πε]ριόδῳ σὺν δ[ί]ς Νεμείοις [καὶ] Ἀκτίοις--ἀνδρας παγκράτιον
DITTENBERGER - PURGOLD, Olympia V, 231. KNAB, Periodoniken, ἀρ. 35. MORETTI, Olympionikai, ἀρ. 754 καὶ 757.
Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 24 καὶ 15 π.Χ.³
- 23) * Ἡρᾶς Λαοδικεύς
ὄν Σμύρνα καὶ δρῶς Περγάμου κατέσπεφεν, Δελφοί, Κόρινθος, Ἥλις, Ἄργος, Ἄκτιον παμμάχος (=παγκρατιαστής)
ΦΙΛΙΠΠΟΣ Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΥΣ, Παλατ. Ἀνθολ. XVI, 52. KNAB, Periodoniken, ἀρ. 36. 30—60 μ.Χ.
- 24) * Τιθ(έριος) Ἰούλιος Ἀπόλαυστος Ἐφέσιος
τ[ραγικῆς] ἐν[ρῦθμου] κινήσεως ὑποκριτῆ[ς] περιοδονί[κης], ἱερονί[κης]. [Τ]ειμηθέντα καὶ ἀνδριάντων ἀναστάσεις ἐν Ἐφέσῳ--ἐν Νεικοπόλει, στεφθέντα δὲ καὶ ἀργυρέῳ στεφάνῳ Ἄκτιακῶ ἐν Νεικοπόλει τειμῆς χάριν
FD III 1, 551, 1-3. Forschungen in Ephesos vom...Österr. Arch. Institut, II, 70, 9-16.
L. ROBERT, Hermes 65, 1930, σ. 106-114.
Βασιλεία Κομμύδου (180-192 μ.Χ.)

1 Ἄν καὶ ὁ Σιλβανὸς προήρχετο ἐξ Αἰγύπτου, ὅπου ὁμοίως ἐτελοῦντο Ἄκτιακοὶ ἀγῶνες, ἐν τούτοις νομίζομεν ὅτι οὗτος ἐνίκησεν εἰς τὰ ἐν Νικοπόλει Ἄκτια, διότι ἀναφέρονται (στ. 22-23) τὰ Ἄκτια μετὰ τῶν Καπιτωλείων, Πυθίων, Ὀλυμπίων καὶ Νεμείων, δηλαδὴ τῶν μεγάλων ἀγῶνων τῆς περιόδου.

2 Ὁ Χάρμος δὲν ἀναφέρεται μὲν ρητῶς ὡς Ἀκτιονίκης, εἶναι ὅμως ἀσφαλές ὅτι ὑπῆρξε τοιοῦτος, ἐφ' ὅσον ἐνίκησεν εἰς ὅλους τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας τοὺς τελομένους ἀπὸ τῆς Ρώμης (Καπιτώλεια) μέχρι τῆς ἐπὶ Δάφνη Ἀντιοχείας.

3 Ἐὰν ὁ Φίλιππος Γλύκιων ἐνίκησεν εἰς τὸ παγκράτιον

κατὰ τὴν πρώτην ἀκτιάδα (28 ἢ 27 π.Χ.), τότε ἡ πρώτη νίκη τοῦ Ἐρμᾶ εἰς τὸ αὐτὸ ἀγώνισμα δὲν θά εἶναι προγενεστέρα τοῦ ἔτους 24 (ἢ 23), ὅτε ἐτελέσθη ἡ δευτέρα ἀκτιάς, ὁπότε ἡ δευτέρα νίκη τοῦ Ἐρμᾶ θά ἐκερδήθη κατὰ τὸ ἔτος 20 (ἢ 19). Ἐὰν πάλιν ὁ Φίλιππος Γλύκιων ἐνίκησεν κατὰ τὴν δευτέραν ἀκτιάδα (24 ἢ 23 π.Χ.), τότε αἱ δύο νικαὶ τοῦ Ἐρμᾶ δὲν θά εἶναι προγενεστέρα τῶν ἐτῶν 20 (ἢ 19) καὶ 16 (ἢ 15 π.Χ.), ὅτε διεξήχθησαν ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη ἀκτιάς. Ταῦτα ἐξηγοῦν διατι ἐλήφθησαν ὡς χρονικὰ ὄρια τὰ ἔτη 24 καὶ 15 π.Χ.

4 Τὰς δύο ἐπιγραφάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία προέρχεται

- 25) Γάιος Ίούλιος Ίουλιανός (Σμυρναίος)
 νεικήσας τραγοδῶν Οὐρανόαδα γ' καὶ Πύθια
 καὶ Ἄκτια---
 IG V 1, 662. G. CADOUX, *Ancient Smyrna*, Oxford 1938, σ. 234, σημ. 2.
 Βασιλεία Αὐγούστου(;).
- 26) Μ(ἄρκος) Εἰού(σ)τιος Μαρκיא-
 νός Ροῦφος Σινωπεύς
 πύκτης--- Ἄκτια β' πρώτος καὶ μόνος Σινω-
 πέων
 MORETTI, *Iscriz. Agon.*, ἀρ. 69. *Olympionikai*, ἀρ. 1012. G. BEAN, *Belleten* 17, 1953, σ. 175-176, ἀρ. 12. SEG 13, 1956, 540.
 Βασιλεία Τραϊανού (98-117) ἢ Ἀδριανού (117-138).
- 27) ---*Καλλίμορφος [Κλαυ]δίου Ἀ-
 γαθαγγέλου υἱός
 περιοδικῆς πρώτος καὶ μόνος τῶν ἀπ' αἰῶ-
 νος κυκλίων ἀθλητῶν νικήσας ἱερὸς ἀγῶνας
 τοῦς ὑπογεγραμμένους: Πύθια, Ἄκτια---
 CIG 2810, 1-5.
 Μετὰ τὸ 138 μ.Χ.¹
- 28) Τι(βέριος) Κλαύδιος Γλάφυρος
Choraula, Actionica, Sebastonica
 CIL VI, 10120 (=DESSAU, 5232). FRIED-
 LÄNDER, *ξ.δ. II*¹⁰, 201.
 Βασιλεία Δομιτιανού 81-96².
- 29) Ἀήναιος Πρυτάν[εως] (Ἐρυθραῖος)
 ἐκ τῶν Δελφῶν καὶ ἡ ἄλλη ἐκ τῆς Ἐφέσου, ἐταύτισεν ὁ
 L. ROBERT, *ξ.δ. σ. 114*. Κατ' αὐτὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ
 Κομμόδου εἰσῆχθη τὸ πρῶτον ἡ συνήθεια νὰ συναγωνίζων-
 ται μεταξύ των οἱ παντόμιμοι, εἷς ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ
 Ἀπόλαυστος, ἐνῶ πρότερον ἔδιδον μόνον παραστάσεις (αὐ-
 τόθι σ. 121). Ἐκ παραδρομῆς ἴσως ὁ L. ROBERT (*ξ.δ. σ. 114*) ἀναγράφει: Τιβ. Κλαύδιος Ἀπόλαυστος (ἀντὶ τοῦ
 ὀρθοῦ: Τιβ. Ίούλιος Ἀπόλαυστος).
- 1 Χρονολογοῦμεν ἐκ τῆς μνείας τῶν ἐν Ἐφέσῳ Ἀδρια-
 νῶν Ὀλυμπίων, τὰ ὅποια ἰδρύθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ
 Ἀδριανού.
- 2 Ὁ V. GARDTHAUSEN *ξ.δ. II, σ. 207, σημ. 21* τοπο-
 θετεῖ τὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Κλαυδίων. Κατὰ
 τὸν M. BONARIA (*RE Suppl. X, 1965, σ. 2*) ἡ
- [νικήσας πύ]γμαν παῖδας Ἰσθ[μια], [ἀγεν]-
 εῖους δὲ Ἄκτια---
 LE BAS-WADDINGTON, *Inscriptions III*,
 1540. L. ROBERT, *Revue Philol.* 55, 1929,
 σ. 148-149
 Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1^{ου} μ.Χ. αἰ.
- 30) Μένιππος Πολυ[κ]λέους (Ἀκαε-
 δαιμόνιος)
 [ν]ικήσας Ἄκτια
 IG V 1, 661A.
 Βασιλεία Αὐγούστου³.
- 31) *Νέρων (ὁ αὐτοκράτωρ)
 Νέρων---ἐπὶ τοῖσι καθαρωδίας καὶ τραγο-
 δίας κατὰ τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἑλλάδα πομ-
 πύων, Ἰσθμίοις καὶ Πυθίοις καὶ Ἠλείοις καὶ
 Ἀκτίοις ἐστεφανοῦτο κήρυξιν, ἄρματι πηλικῶ
 καὶ τῶν τελείων καὶ δεκαπώλων---
 ΕΥΣΕΒΙΟΥ Χρονικά, σ. 156 (ἐκδ. Schöne)⁴.
 MORETTI, *Olympionikai*, ἀρ. 790-795.
 66 μ.Χ.
- 32) *Ἰσθμίου ἀγῶνας ἱερὸς ἀγῶνας
 οἰκομενικοῦς τοῦς ὑπογεγραμμένους--- Ἄκτια
 ἐν Νεικοπόλει--- ὑπὸ φωνασκῶν Μ(ἄρκων)
 Ἀθρο(ήλιον) Μουσαῖον τὸν καὶ Ἐορτάσιον
 IG II², 3169/70, 8-9. 17. 32-33. KNAB, *Pe-
 riodoniken*, ἀρ. 54. MORETTI, *Iscriz. Agon.*,
 ἀρ. 90.
 Περὶ τὰ ἔτη 253-257 μ.Χ.
- CIL VI, 10120 εἶναι ἡ μοναδικὴ Λατινικὴ ἐπιγραφὴ, ἡ
 ὅποια ἀναφέρει τὰ Ἄκτια, τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ὀρθόν,
 διότι ταῦτα ἀναφέρονται καὶ εἰς τὴν CIL XIV, 474
 (*Actia apud Bostram*).
- 3 Ἐφ' ὅσον ὁ Πολυκλῆς Γοργίππου, ὁ πατὴρ τοῦ Μενί-
 ππου, ἔζησε κατὰ τὸν 1^{ον} π.Χ. αἰῶνα (IG VI, 135), ὁ υἱὸς
 θὰ ἔζησε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1^{ου} π.Χ. αἰ. ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ
 1^{ου} μ.Χ. αἰῶνος, δηλ. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου.
- 4 Πβλ. αὐτόθι τὴν Ἀρμενικὴν μετάφρασιν (a. Abr.
 2084c): *russum Neron (in) Isthmiis et Pythiis et Actiis et
 musicos et tragoedos et citharistas dedit et coronavit*.
 Ὁ Νέρων ἐπευφημήθη ὡς περιοδικῆς κατὰ τὴν ἐπιστρο-
 φὴν του εἰς τὴν Ρώμην, πβλ. ΔΙΩΝΑ ΚΑΣΣΙΟΝ LXIII 8. 3
 10. 1, 20. 5.

- 33) *Μ(ἄρκος) Οὐλπιοσ Ἡλιόδωρος
(Ἀργεῖτος;
νικήσας--- Ἄκτια β'--- καὶ τοὺς κατ' ἐπαρ-
χείαν ἀγῶνας, ὅσους οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ κι-
θαρωδῶν, ὑπὸ φωνασκὸν Μ(ἄρκον) Οὐλπιον
Θεόδωρον, τὸν ἴδιον ἀδελφόν
IG IV, 591. Μ. ΜΙΤΣΟΣ, Ἀργολ. Προσω-
πογραφία, σ. 141.
Ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Τραϊανοῦ (98-117) καὶ
ἐξῆς¹.
- 34) *Παγ[κ]λῆς Παγ[κ]λέους (Τήνιος);
ἀ[κ]τιονείκης, [ἀ]πὸ συνόδου ἱερᾶς, ὁ [κ]αὶ
περιοδο[ν]ίκης
IG XII 5, 909. MORETTI, Olympionikai,
ἀρ. 823.
1^{ος} μ.Χ. αἰ. (προκεχωρημένος).
- 35) Πιξώδαρος Ἀπολωνίδου Ξάνθιος
Ἀκτιωνίκης
Tituli Asiae Minoris II, 376.
Αὐτοκρατορικοὶ χρόνοι (πρὸ τοῦ ἔτους 212 μ.Χ.)²
- 36) Τιθ(έριος) Σκανδιλι[α]νὸς Ζώσι-
μος (Κρής ἀπὸ Γόρτυνος)
Ρώμην πνθαύλας, Ἄκτια χοραύλας
CIG 1719. G. DAUX, BCH 68-69, 1944/5,
σ. 123-126, ἀρ. 36.
Τέλη τοῦ 1^{ου} μ.Χ. ἢ ἀρχαί τοῦ 2^{ου} μ.Χ. αἰ.
- 37) Σπέδιος³ Σάτυρος Νεικοπολίτης
φωνασκὸς⁴--- Ἄκτια (ἐντὸς στεφάνου)
L. ROBERT, Études épigr. et philol., Pa-
- gis 1938, σ. 95-96. J. CORMACK, BSA 41,
1945, σ. 107-108.
Αὐτοκρατορικοὶ χρόνοι (πρὸ τοῦ ἔτους 212 μ.Χ.)
- 38) *[Φίλι]ππος Γλύκω[ν] Περγαμη-
νός
[νικήσας] --- Ἄκτια ἀνδρα[ς] πάλην, πυγμὴν
καὶ⁵ παγκράτιον
M. FRAENKEL, Pergamon VIII, 535.
KNAB, Periodoniken, ἀρ. 34. MORETTI,
Iscriz. Agon., ἀρ. 58.
Περὶ τὰ ἔτη 28-20 π.Χ.
- 39) *Τ(ίτος) Φλασούτος Ἀρτεμίδωρος
Ἀρτεμίδωρου Ἀθανεύς
Ἄκτια, Νέαν πόλιν ἀνδρῶν παγκράτιον
IG XIV, 746, 7. KNAB, Periodoniken, ἀρ. 40.
MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 67.
Περὶ τὸ ἔτος 90 μ.Χ.
- 40) *Τ(ίτος) Φλασούτος Ἀρχίθιος Ἀλε-
ξανδρεύς
--- Ἄκτια ἀγενείων πάλη(ν) παγκρά[τι]ον καὶ
τρεις; κατὰ τὸ ἐξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον πρῶ-
τον ἀνθρώπων
IG XIV, 747, 18-19. KNAB, Periodoniken,
ἀρ. 42. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 68.
Περὶ τὸ ἔτος 110 μ.Χ.
- 41) Τ(ίτος) Φ(λάβιος) Ἀσκληπι[ι]--- ὁ
καὶ(;) Εὐδ[ο]ξος(;) (Μιλήσιος)
νικήσας--- πάλη [καὶ παγκρα]τίω--- Ἄκ[τι]α
τὰ μεγάλα Καισάρηα---
TH. WIEGAND, Milet I 9, ἀρ. 371.
Περὶ τὸ ἔτος 100 μ.Χ.

¹ Ἐφ' ὅσον ὁ Ἡλιόδωρος φέρει ὡς nomen gentis τὸ Ulpus, ἡ ἐπιγραφή εἶναι μεταγενεστέρη τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ (M. Ulpus Trajanus). Ὁ Ἡλιόδωρος θὰ ἦτο περιοδονίκης, ἔφ' ὅσον ἀναφέρεται ὅτι ἐνίκησεν εἰς τὰ Νέμεα, Ὀλύμπια, Πύθια, Ἰσθμια καὶ Ἄκτια. Ὅλως περιέργως οἱ δύο ἀδελφοὶ φέρουν τὸ αὐτὸ praenomen (Μᾶρκος).

² Ἐφ' ὅσον ὁ Πιξώδαρος δὲν φέρει ὡς nomen gentis τὸ Αὐρήλιος, ἡ ἐπιγραφή εἶναι προγενεστέρη τοῦ ἔτους 212 μ.Χ.

³ Ἡ ἐπιγραφή ἔχει ΣΠΕΛΙΟΣ, εἰς τὸ ὅποιον ὁ μὲν L. ROBERT, ἔ.δ., φρονεῖ ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸ ὄνομα Σπέδιος, ὁ δὲ CORMACK, ἔ.δ., προτείνει μὲν τὸ Σ. Πέδιος, ἀλλὰ, ἐπειδὴ τὰ ἐκ τοῦ S ἀρχόμενα Ρωμαϊκὰ ὀνόματα γράφονται ὡς Ser., Sex. καὶ Sp., διατάζει νὰ

υἱοθετήσῃ τὸ ὄνομα Σπ. Πέδιος. Νομίζομεν ὅτι τὸ τελευ-
ταῖον ὄνομα ἡδύνατο κάλλιστα νὰ ὑποστηριχθῆ, ἐὰν ὑπεθέ-
τομεν ὅτι τὸ ΣΠΕΛΙΟΣ προήλθεν ἐξ ἀπλογραφίας ἐκ τοῦ
ΣΠΠΕΛΙΟΣ.

⁴ Περὶ τῶν φωνασκῶν, οἱ ὅποιοι ὑπεβοήθουν τοὺς ἀθλη-
τὰς τῶν μουσικῶν ἀγῶνων, ὡς ὁ ἀλείπτης καὶ ὁ παιδοτρί-
βης τοὺς ἀθλητὰς τῶν γυμνικῶν, ἰδὲ L. ROBERT, ἔ.δ.
σ. 94-95. Εἶναι ἐν τούτοις πιθανόν ὅτι ὁ Σπέδιος ἐνίκησε
ἴδιαν μᾶλλον νίκην ἢ ὡς βοηθὸς ἄλλου ἀθλητοῦ.

⁵ Ἡ συμπλήρωσις αὕτη εἶναι ἡ τοῦ MORETTI, ἔ.δ. σ. 149,
ἀντὶ τοῦ ἀνδρα[ς] παγκράτιον, παῖδας] παγκράτιον τοῦ
FRANKEL (εἰς Pergamon VIII, ἀρ. 535). Διὰ τὴν χρονο-
λόγησιν τῆς ἐπιγραφῆς, ἰδὲ MORETTI, ἔ.δ. σ. 150.

ΑΚΤΙΟΝΙΚΑΙ ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΔΕΝ ΔΙΕΣΩΘΗΣΑΝ

- 42) Περὶ τὸ ἔτος 20 π.Χ.
* [-κράτους Μιλήσιος]¹
Ἄκτια τὰ μεγάλα [Και]σάρηα ἄνδρας σιάδιον, δίαυλον, ὀπλίτην ἐν τῇ [αὐ]τῇ ἡμέρᾳ πρώτων πάντων
TH. WIEGAND, Milet I, 9, ἀρ. 369, στ. 9-11.
L. ROBERT, REA 31, 1929, σ. 14-20. Hellenica VII, 1949, σ. 118 καὶ 121. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 59.
- 43) Περὶ τὸ ἔτος 5 μ.Χ.
- - - Κωος
[Ἄκ]τια τὰ μεγάλα Καισάρηα ἀγενεῖ[ους] πένταθλον πρώτον Κωίων
PATON-HICKS, Inscriptions of Cos, 104. Syll³. 1065. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 60.
- 44) Περὶ τὰ μέσχα τοῦ 1^{ου} μ.Χ. αἰ.
--- * Ἀρισ[τ]έου(;)² (Στρατονικεῦς) παγκράτιον ἱερὸν;] ἀγ[ω]ν[α] Ἄκτια ἀγ[ενεῖω]ν
CIG 2723, 5. KNAB, Periodoniken, ἀρ. 38. MORETTI, Olympionikai, ἀρ. 780.
- 45) * Πιθωνὸν 1^{ου} μ.Χ. αἰ.
[νική]σ[α]ς Ὀλ[ύ]μ[π]ι[α] δίαυλον ἄπαξ καὶ ὀπλίτην τρίς, κατὰ τὸ ἐξῆς καὶ τὴν λοιπὴν περίοδον σὺν Ἀκτιίοισι
DITTENBERGER - PURGOLD, Olympia V, 230. KNAB, Periodoniken, ἀρ. 37. FRIEDLÄNDER, ἔ.ἀ. II¹⁰, σ. 148, σημ. 3.
- 46) 1^{ου} μ.Χ. αἰ. - 2^{ου} μ.Χ. αἰ.
Ἄκτια ἐν Νεικοπόλει β', Ἐπίδαν[ρον] πυγμ(ν)ήν α'
L. MORETTI, Bull. Comm. Arch. Roma 75, 1953/5, σ. 80-81, ἀρ. 3. SEG 16, 1959, 596.
- 47) Βασιλεία Ἀδριανοῦ (117-138) καὶ ἐξῆς³
ἐν Νεικοπόλει ἀγενεῖων Ἄκτια-- Ζυμόραν-- Ὀλύμπια τῆς συνόδου, Ἀδριανὰ Ὀλύμπια ἀνδρῶν πυγμῆν
Br. Mus. Gr. Inscr. III 1, 615, 9 καὶ 16.
- 48) Δεύτερον ἡμίσι τοῦ 2^{ου} μ.Χ. αἰ.
[νικήσας] --- π[αίδων] Ἄκτια ἐν Νεικοπόλει--- πένταθλος Ἐφεσηονε[ί]κ[ης]
Forschungen in Ephesos II, 72, 4-5.23-24. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 75.
- 49) Μετὰ τὸ 180 μ.Χ.
[- - - Τριαλλια;]νὸς καὶ Ἐφέσιος νικήσας ἀγῶνας ἱερὸς τοὺς ὑπογεγραμ(μ)ένους--- Ἀ[κ]τια ἀνδρῶν δόλιχον
EDHEM BEY, BCH 28, 1904, σ. 87-89, ἀρ. 10. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 78.
- 50) * Ἀρχαὶ τοῦ 3^{ου} μ.Χ. αἰ.
πυθικὸς ἀ[θλητῆς] νικήσας/ τὴν περίοδο[ν] ἐν τῇ περιόδῳ;]--- νε[ικήσας] ἀγῶνας ἱερὸς] τοὺς ὑπογεγραμ[μένους]--- Ἄκτια ἐν Νεικοπόλει
FD III 1, 550, 1-2. 5-6. 10. L. ROBERT, Revue Philol. 56, 1930, σ. 53-54. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 81.
- 51) Περὶ τὰ μέσχα τοῦ 3^{ου} μ.Χ. αἰ.
Ἄκτια ἐν Νεικοπόλει κατὰ τὸ ἐξῆς β'---
FD III 1, 555, 7⁴. L. ROBERT, Revue Philol. 56, 1930, σ. 51-53. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 87. Olympionikai, ἀρ. 1027.
- 52) * Δεύτερον ἡμίσι τοῦ 3^{ου} μ.Χ. αἰ.
Ἄκτια ἐν Νεικοπόλει β'
IG VII, 49, 16. L. ROBERT, REA 31, 1929, σ. 15, σημ. 1. KNAB, Periodoniken, ἀρ. 49. MORETTI, Iscriz. Agon., ἀρ. 88.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Χ. ΣΑΔΙΚΑΚΗΣ

¹ Ἄν καὶ δὲν ἀναφέρεται ὡς περιδονίκης, θὰ ἦτο ἐν τοῦτοις τοιοῦτος, ἐφ' ὅσον ἐνίκησεν εἰς τὰ Ὀλύμπια, Πύθια Ἴσθμια, Νέμεα καὶ τὰ Ἄκτια.

² Ὁ MORETTI, ἔ.ἀ., δὲν εὐρίσκει ὀρθὴν τὴν συμπλήρωσιν. Ἐάν πάντως εἶναι ὀρθή, φαίνεται ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀριστέου ἐνταῦθα, διότι ὁ Ἀριστέας ὁ Στρατονικεῦς ἔδρασε (πβλ. ΠΑΥΣΑΝΙΑΝ V 21. 10) κατὰ τὴν 178^η Ὀλυμπιάδα (64 π.Χ.), ὅτε τὰ Νέα Ἄκτια δὲν εἶχον ἀκόμη συσταθῆ. Ἡ χρονολογία τῆς ἐπιγραφῆς (35-41), τὴν ὁποῖαν δίδει ὁ KNAB, ἔ.ἀ., δὲν εἶναι, νομιζομεν,

ὀρθή, καθ' ὅσον ἐπὶ Καλιγούλα (37-41) εἶχεν ἀπαγορευθῆ ἢ διεξαγωγὴ τῶν Ἀκτίων (πβλ. SURTONIUS Caligula 23, 1).

³ Ἐχρονολογήσαμεν ἐκ τῆς μείας τῶν Ἀδριανῶν Ὀλυμπίων, τὰ ὅποια κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἰδρύθησαν ὑπὸ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀδριανοῦ, πβλ. MORETTI, Iscriz. Agon., σ. 225.

⁴ Ἡ προτεινομένη ἐνταῦθα ταῦτις τοῦ ἡμετέρου ἀθλητοῦ πρὸς τὸν Π(όπλιον) Αἴλ(ιον) Αἰρ(ήλιον) Σεραπίωνα, Ἐφέσιον (F.D. III 1, 554) εἶναι, κατὰ τὸν L. ROBERT (ἔ.ἀ. σ. 53), ἐσφαλμένη.